Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1992 ФЕВРАЛЬ 12 хара бар һарын 9 СРЕДА гарагай 4 № 28 (18387) сэн 6 мүн.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй долоодохи сесси

...11-нэй үглөөнэй ...республикын Верхо... Соведэй Түрүүлэгшэ ...ПОВ хүтэлбэрилбэ. Буряадай ССР-эй ...уудые гүрэнэй бэ... ба үмсэлхэ рес... программа тухай» ...зүйлэй түрүү... ...ые арадай депу... ...ооро. Тус ...республикын Ми... Соведэй Түрүү... лэгшын орлогшо А. С. ИВАНОВ богонихон элидхэл хэ... Тэрээндэ олон асуудалнууд үгтэжэ, харюунууд абтаа.

Элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ арадай депутадууд Н. М. БЕЛОКОЛОДОВ, В. Д. БАДМАЦЫРЕНОВ, А. С. БОГОМОЛОВ, И. Т. ПАВЛОВ, А. Л. ГУСЕВ, Буряадай ССР-эй профсоюзуудай соведэй түрүүлэгшэ Н. А. РОЗАНОВ, республикын финансын министр М. Г. НАМСАРАЕВ, арадай депутадууд Л. Б. ПОТАПОВ, А. П. БОРИСОВ, А. Н. ПОЛЯНСКИЙ, И. С. АНТОНОВ, В. В. МОЛОНОВА, Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Бюджедэй, финансын болон экономическа реформын талаар комитедэй гэшүүн В. Б. БОХИЕВ гэгшэд хабаадажа үгэ хэлээ.

Удаань республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. С. ИВАНОВ түгэсхэлэй үгэ абажа, олон асуудалнуудые тайлбарилһан байна.

Сессиин зүблэхэ зүйлэй хоеродохи—«Сүлөөтэ сэнгүүдые тогтоолгын эрхэ байдалда хүн зониие социальна талаһаань хамгаалха / Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй программа тухай» асуудал арадэй депутадууд зүбшэжэ эхилээ. Энэ асуудалаар республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов элидхэл хэбэ.

Үдэшын заседани дээрэ түрүүлэгшээр Р. Б. ГАРМАЕВ һуугаа.

Арадай депутадууд нүхэр В. Б. Сагановай элидхэл зүбшэжэ эхилбэ. Республикын ажалай, дайнай болон Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй соведэй түрүүлэгшэ М. Ц. Гармаев, Буряадай ССР-эй профсоюзуудай соведэй түрүүлэгшэ Н. А. РОЗАНОВ, арадай депутадууд Ю. К. ТОПСКИЙ, В. Е. ТУГУТОВ, республикын хүн зоной социальна хамгаалалгын министр В. А. АГАЛОВА, Баунтын районой захиргаанай гулваа В. В. ХИНГЕЛОВ, арадай депутат Г. А. ДОЖДИКОВА гэгшэд тус асуудалаар өөһэдынгөө һанамжа хэлэжэ, дурадхалнуудые оруулһан байна.

Сесси хүдэлмэрээ мүнөөдэр үргэлжэлүүлхэ.

ХАМТЫН ЗАСЕДАНИ

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Хуули гаргалгын, хуули өөнөөн ба гурим журам сахилгын талаар комитедэй, Арадай депутадуудай Соведүүдэй, нюусалгуигаар олондо мэдээсэл тараалгын комитедэй хамтын заседани боложо үнгэрбэ. Хуули, гаргалгын, хуули өөнөөй, гурим журам сахилгын талаар комитедэй түрүүлэгшэ Г. К. Языков хамтын засединие нээхэдээ:—Республикын Министрнүүдэй Соведэй зууршалгаар Гүрэнэй Аюулгүйн комитедэй орондо Аюулгүйн министерство, мүн Ажалай министерство бии болгогдобо. Мүнөө комитедүүдэй заседани дээрэ Аюулгүйн министерствын, мүн Ажалай министерствын хүталбэрилэгшэдые баталаад, Верховно Соведэй сессидэ дурадхаха байнабди,—гэбэ.

Верховно Соведэй хоёр комитедүүдэй гэшүүд республикын Аюулгүйн министрээр **В. А. Долинние**, Ажалай министрээр **И. М. Пытинние** дурадхаха гэһэн шидхэбэри абаба.

Нүхэд В. А. Долиндо, И. М. Пытиндэ арадай депутадууд олон тоото асуудалнуудые табижа, дүүрэн харюунуудые абаһан байна.

Комитедүүдэй хамтын заседани дээрэ мүн лэ Улаан-Удын Октябрьска районо арадай сүүдэй арадай судьягаар Т. Н. Куницынагай, Северобайкальскын арадай сүүдэй арадай судьягаар Ю. В. Соболевой кандидатуранууд дэмжэгдэбэ.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй экономическа асуудалнуудай талаар экспертиз соведэй түрүүлэгшэ И. Т. Павлов удаань гадаадын оронуудай Буряадай ССР-тэхи һомолологонууд тухай, «Буряадай ССР-эй гадаадын экономическа ажал ябуулгын үндэһэн һуури тухай» Буряадай ССР-эй Хуулиин проект тухай комитедүүдэй гэшүүдтэ хөөрэжэ үгэбэ. Депутадууд тус хуулиин проектые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаха үедөө зарим ойлгогдоогүй асуудалнуудые тодорхойлоо, һанамжа дурадхалнуудаа хэлээ.

Верховно Соведүүдэй комитедүүдэй хамтын заседани дээрэ республика дотор гэмтэ ябадал гаргалгатай тэмсэлые шангадхаха талаар хэмжээнүүд тухай, Буряадай ССР-эй Конституцида (Үндэһэн Хуулида) хубилалтануудые ба нэмэлтэнүүдые оруулха тухай, «Буряадай ССР-эй нютагай захиргаан тухай» Буряадай ССР-эй Хуулида хубилалтануудые ба нэмэлтэнүүдые оруулха тухай, экономическа реформо залан шуудбэлүүлгын эрхэ байдалда Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй хүдэлмэриин ашаг үрые дээшэлүүлхэ тухай болон бусад асуудалнууд хаража үзэгдэбэ. Эдэ бүхы асуудалнуудаар абтаһан шидхэбэринүүд Верховно Соведэй сессидэ дурадхагдаха юм.

С. ОЧИРОВ.

ҮҮГЭДЭЙ НОМ—ХҮМҮҮЖЭЛЭЙ ДОМ

...ССР-эй Верховно Соведэй долоодохи сессиин ...эр комитедүүд болон комиссинуудта гаража, ...хабатай шухала асуудалнуудые хаража үзэһэн ...болон эзэнк хэлэн дээрэ хүүгэдэй ном хэблэлгын ...ранние һайжаруулха хэмжээнүүд тухай асуудал ...зоной анхарал татаа. Верховно Соведэй Национ...тикын ба үндэһэ яһатанай хоорондын харилсаа...ын, һуралсалай, соёлой, залуушуулай политикын ...ын талаар комитедүүдэй хамтын заседани дээрэ ...зубшэн хэлсэгдэ.

...хэблэлэй министр **В. Д. Раднаев** түрүүлэн үгэ ...зоной бэлэбшье, үхибүүдтэнь зорюулагдаһан ...ихи хэлэн дээрэнь хэблэгдэнэгүй. Харин буряад ...гарадаг номуудые хорошо, хэһэгыень олошо...жэ тэрэ тэмдэглэбэ. Хүүгэдэй номой асуудалһаа ...хадууржа, бүхыдөө номой хэблэл тухай хөөрэхэдөө, энэ асуудалаар министерствынгээ ямар хүдэлмэри ябуулжа байһан тухай хөөрэжэ шадабагүй. Манда ямаршье мүнгэн, зөөри үгы министерствэмнай бюджет дээрэ гэһэн шалгаг баряад, ухаандаа хабшажа абамаар дурадхалшье оруулаагүй.

Удаань үгэ абаһан Буряадай номой хэблэлэй директор **И. Р. Очировай** хөөрөөн соо һанамжа, дурадхалнууд олон байгаа. Үхибүүдэй номуудые олошоруулхын тулада 4 арга тэрэ дурадхаа.

«Хараасгай» журналай ахамад редактор, Буряадай ССР-эй Үүгэдэй уран зохёол бэшэгшэдэй ассоциациин түрүүлэгшэ **Ц. А. Жимбиев** журналайнгаа болон ассоциациингаа хүдэлмэри тухай хөөрөөд, һонин баримтануудые дурдаба. Жэшээлхэдэ, байгша ондо Гонконгдо буряад хэлэн дээрэ үхибүүдэй номууд барлагдаха, Хүүгэдэй уласхоорондын «Унаган» гэжэ хэблэл эмхидхэгдэхэнь гэхэ мэтэ.

Республикын эрдэм һуралсалай министрэй орлогшо **Е. Б. Раднаева** үндэһэ баримтатайгаар үгэ хэлээ. Буряад хэлэн дээрэ номууд гарана, зүгөөр хэһэгынь үсөөн гэжэ тэмдэглээ. Мүнөө хуушан монгол бэшэгээ һэргэжэ байгаа хадаа Монгол оронтой хэлсээ баталжа, номуудые тэндэ гаргуулхамнай.

Верховно Соведэй Национальна политикын комитедэй гэшүүн **Д-Б. Рыбдылов** элидхэл хэхэдээ, өөрын типографитай хүүгэдэй номой хэблэл эмхидхэе гэжэ мэдүүлээд, энэ талаар Ц. А. Жимбиев, Ш-Н. Р. Цыденжапов тон тааруу хүдэлмэри ябуулжа байна гэжэ тэмдэглээ. Дурадхалыень РСФСР-эй Национальна һургуулинуудай эрдэм шэнжэлэлгын институдай Буряадай филиалай директор **Д. Д. Ошоров**, Социалис Ажалай Герой **Ц. Н. Номтоев**, уран зохёолшо **Ш-Н. Р. Цыденжапов**, республикын Уран зохёолшодой холбооной правленийн түрүүлэгшын орлогшо **Б. С. Дугаров** болон бусад дэмжэһэн байна. Тиихэдэ Буряадай ССР-эй Композиторнуудай холбооной правленийн түрүүлэгшэ **Б. О. Цырендашиев** үүгэдэй хүгжэмэй ном хэблэлгын асуудалда сугларагшадай анхарал хандуулаа.

Тиин зүбшэн хэлсэлгын түгэсхэлдэ энэ асуудалые Верховно Соведэй Президиум дээрэ тусхайтаар хаража үзэхыень зууршалга гэжэ хамтын заседанида хабаадагшад шидхэбэ.

ХОЁР АСУУДАЛ ХЭЛСЭГДЭЭ

...Соведэй Эрдэмэй, ...ой, залуушуу... ...ын болон спортын ...ведэй заседани ...асуудал хаража ...байна. «24 дахи ...дэнэ һуури дээрэ ...улха тухай» асуу... ...ын зүбшэн хэл... ...ша лицей байгуул... ...хидхэлэй бүлэгэй ...Улаан-Удын соёлой ...гэжэ П. А. Шаб... ...эй гэшүүдэй урда ...ын үгэ хэлэхэдээ, шэнэ лицейн хараа зорилгонууд болон удха шанар тухай дэлгэрэнгүйгээр хөөрэжэ үгөө. Шэнэ лицейн өөрсэ шэнжэнь юун болоноб гэхэдэ, тэрэ үндэһэн арадай шэнжэтэй байхаар хараалагдана. Жэшээлхэдэ, эндэ бэлдэгдэжэ гараха мэргэжэлтэд — техник архитекторнууд, дизайнернууд, һэльбэн шэнэлэгшэд, секретарь-референтнууд болон гуманитарна мэргэжэлтэд өөһэдынгөө гол һуралсалһаа гадуур Дурна зүгэй арадуудай соёл, буддын шажанай зуурхай, Зүүн зүгэй арадуудай гар тулалдаанай зүйлнүүдые, буддын шажанай философи гэхэ мэтые шудалха ёһотой. Хоёрдохи талань гэхэдэ, энэ лицей байгуулхын тулада өөх мүнгэн хэрэггүй байна. Урдань үгтэжэ байдаг бюджедэй мүнгэн дээрэ Азиин биржэ, Буряадай биржэ 1,5 миллион түхэриг измэжэ үгэхөөр хэлсэгдэнхэй. Тэрэшэлэн нимэ мүнгэ суглуулхын тула «Рдэм» һуралсал гэжэ жаса байлуулагдаа.

Мүн лэ эмхидхэлэй бүлэгэй гэшүүн **П. Н. Ажуиев**, 24 дэхи СПТУ-гай директор **Г. П. Баглаев**, Буряадай ССР-эй эрдэм һуралсалай министр **С. Д. Намсараев**, арадай депутадууд **Л. Ч. Нимаева, Ц. Б. Батуев, И. С. Антонов, М. Р. Чойбонов, С. В. Калмыков** гэгшэд энэ асуудалаар үгэ хэлэжэ, һанамжануудаа анделдаа. Тиин энэ хэрэгые дэмжэхэ гэжэ шидхэһэн байна.

«Монгол угсаата арадуудай оюутадай уласхоорондын фестиваль үнэргэхэ тухай» асуудалаар Верховно Соведэй тус комитедэй ахамад мэргэжэлтэ **В. Ж. Жигмитцыренов** мэдээсэл хэ. Байгша оной августын 5—10 най үдэрнүүдтэ Улаан Удэ хотодо, Байгал далай шадар тус фестиваль үнэргэгдэхэ гэһэн урилганууд дэлхэйн 10 гаран гүрэндэ эльгээгдэнхэй. Айлшад ерэжэ, оюутадай уласхоорондын конгресстэ, бизнесменүүдэй бүхэдэлхэйн съезддэ, залуу шэнжэлэгшэдэй симпозиумдо, оюутадай эрдэмэй практическа конференцидэ, оюутадай уран һайханай коллективүүдэй фестиваль, гала-концертдэ хабаадаха эзргэтэй. Энэ фестивалие Министрнүүдэй Совет, Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар гүрэнэй комитет эмхидхэхэ юм. «Гэсэр» гэжэ компани, «Виктория», «Паалин Шимэд», «Тамир», «Солитон» гэжэ фирмэнүүд энэ фестивалиин спонсорнууд болохо байна.

Тус асуудалые зүбшэн хэлсэһэн депутадууд, энэ һайн һайхан хэрэгые һайшаан дэмжэхэ гэжэ шидэ.

Б. ДАМБАРИНЧИНОВ.

...АДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ҺАНАМЖАНУУД

...эхилхэ бүхэндэ тэ... ...ушахэ зүйлнүүдэр ...депутадууд элдэб һа... ...хэ, бүсадаа хүл... ...ерсалдаа үүсхэхые һа... ...Тэдэнэй олохинь ...хилхэ үдэр болотор ...зүйлнүүдые мэдэхэ... ...ед гомдодог. Энэ ...өөрынгөө һанам... ...ень арадай депутат ...ОСГОЕВЫЕ гуйбабди. ...ый үедэ бидэндэ сес... ...ын зүйлнүүдые бу... ...нтнүүдые эльгээдэг. Тезд энэнэй ссонь ...дуулалнууд байдаггүй. ...ламнуудые эльгээдэг. ...нүүдэтэ хэблэгдэдэг ...ынь һайшаалтай. Ма... ...гашадташье һайн ха ...эр өөһэдынгөө һа... ...дурадхал оруулха ер... ...ндэ болодог зүбшэн ...тай хэлэхэдэ, за... ...ан депутадууд асуу... ...ишалан хүсэд бодо... ...үй табина хэш. Мү... ...ераба ха юмта Де... ...олонова ажар долоон ...зубшэн хэлсэхые ду... Харин зүбшэлэгэр ха... ...ан асуудалнуудынаг... ...олонхой. Мүнөө үшөө ...ала асуудалнууд оруу... Миниин һанахада, ин... ...ала асуудалнуудые ха... ...шэ хэрэгтэй. Тезд ...ронин саг соо ямар ко... ...ерэнние бэлдэхэбэ? ...тэнэл зүбшэгдэнэн ...ууудаймнай ашаг үрэ ...ха, дурадхалнууд бай... ...ниин һанахада, депута... ...ссидэ ерэхэдээ зүб... шэгдэхэ асуудалнуудаа һайн бодожо үзэхэ ёһотой. Хоёрдохёор, энэнэние шухалда тоолоноб. Сесси бүхэнэй дүүрэхэдэ, эндэб асуудалнуудые хэлсэдэг гэгшэбди. Эндэл депутадууд эзлжэтэ сесси дээрэ ямар асуудал зүбшэхые дурадхаха ёһотой. Үгыншье һаа, сессиинүүдэй хоорондохи үе соо тэдэнэр город ябажа байна ха юм. Тиихэдээ һанамжаа хэлэхэ аргатай. Бэшэгшье бэшэхэдэ болохо. Арга олон. Сессиин эхилхэ үдэр багахан асуудалнуудаар нэмэлтэ, зарһабари оруулхада яаха һэм.

— Дамба Чимитович, та, секретариадай түрүүлэгшэ гэшэт. Бэшэгүүд ородог юм гү!

— Мүнөө олон бэшэгүүд оронхой. Тезд тэдэнэй олондонь харюу үгтөөгүй байнаар. Һаяхан би энэнэ тухай Леонид Васильевичта хэлээ һэм. Энэ баһал сессиин аша үрые, депутадуудай хэлэн захяануудай хэр бэлүүлэгдэдэгые харуулна. Энэ асуудал хойшонь татагүй дүүргэхээр гэжэ һананаб. Сессиин үедэ Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ гу, али орлогшонорынь табигдаһан асуудал шидхэхэ хүнүүдые олохо, 2—3 үдэрэй туршада харюу бэлдэхыень гуйха аргатай ха юм. Иигээд байбалиай, һунгагшаднай бидэнэй миин һуугаагүйе хараха, ойлгохо һэн. Һүүлшын нэгэ асуудал гэхэдэ, табиһан асуудалаа зүбөөр, хүнэй ойлгохоор, һайн саарһан дээрэ бэшээд эльгээдэг байхые депутадуудые гуйха байнаб.

Буряадай ССР-эй арадай депутат, Хорнин районой Хүрьбын совхозой директор Ж. Г. ГОНЧИКДОРЖИЕВ:

— Миниин һанахада, Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй долоодохи сессиин зүблэхэ зүйлнүүд республикын ажабайдалда яһала шухала үдха шанартай, олон асуудалнууд табигдаба гэгшэ. Жэшээлхэдэ, Буряадай ССР эй предприятиннуудые гүрэнэй бэшэ болгохо республиканска программа, сүлөө сэнгүүдые тогтоолгын эрхэ байдалда хүн зониие социальна талаһаань хамгаалха Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй программа тухай асуудалнууд бүхы асуудалнууд сооһоо хойшолуулашагүй шухала зүйлнүүд гэжэ оноолон тэмдэглэхэ байнаб. Гэбэшье хүдөө ажахыда ажалладаг депутадуудай дурадхалаар «Буряадай ССР эй хүдөө ажахын байдал тухай» асуудал сесси дээрэ зүбшэн хэлсэхэ гэһэн шидхэбэри абтаба. Энэнь тон һайшаалтай.

Үнэхөөрөөшье, сүлөө сэнгүүдэй эрхэ байдалда колхоз, совхозуудай, фермерскэ ажахынуудай, мүн хүдөөгэй бүхы ажалшадай ажабайдал тон хүшэр хүндэ байдалда орошобо. Яахадааб гэхэдэ, сүлөө сэнгүүдэй бүхы юумэнэй, илангаха оньһон техникын сэнгые «огторгой хүрэтэр» нэмэбэ бшуу. Жэшээлхэдэ, урдань нэгэ трактор гү, али комбайн 20—30 мянган түхэригтэ байдаг һаа, мүнөө тэрэмнай хахад миллион түхэриг хүрэтэрөө нэмэбэ. Ямар колхоз, совхоз, ямар фермерэй ажахы хаанаһаа нимэ ехэ мүнгэ олохо болоноб? Тиимэһээ нимэ үнэ сэн хүдөөгэй ажалшадые хайра гамгүйгөөр, таанэр хүдөө ажахын продукци бү үйлдэбэрилэгты гэһэн мэтээр «хабшажархиба» ха юм. Заводууд болон фабрикануудай үнэ сэнгээ 20 дахин нэмээгээд байхада, бидэ үйлдэбэрилһэн мяха ба һүнэй сэнгые 3 дахин нэмээгээд байнабди. Эдэ сэнгүүдэй хоорондо нилгаа ехэ гэжэ хэншье хэлэхэл.

Ушэр тиимэһээ хүдөөгэй хүшэр байдалые зүбшэн хэлсэхэдээ, Верховно Соведэй сесси бидэнэй, хүдөөгэйхидэй, аша туһада таарамжатай нэгэ шидхэбэри абаха бэзэ гэжэ найдаха байнаб.

Арадай депутат В. В. УСТИНОВ, Улаан-Удын хилээмэнэй табадахи баазын директор, Агропромышленна комплексын, эдеэ хоолой асуудалнуудай талаар комитедэй гэшүүн.

— Энэ сесси дээрэ «Газарай түлөө түлбэри тухай» РСФСР-эй Хуулиие Буряадай ССР-эй газар дээрэ хэрэглэхэ тухай» асуудал хэлсэгдэхэ юм. Үсэгэлдэр энэ асуудал манай комитедэй зүблөөн дээрэ харагдаа. Хүн бүхэн тэрээндэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, абтаха тоттоолой проект зүбшөө. РСФСР-эй нимэ Хуулиин абтаад байхада, манай республика өөрынгөө байдалда тэрэниие тааруулжа хэрэглэхэ ёһотой болоно. Тус Хуули энэ жэлэй январиин 1-нээ хүсэндөө ороо. Тиимэһээ бидэ тогтоол абажа, тэрэниие хүсэндэнь оруулха ёһотойбди. Энээниие депутадта ойлгуулжа, энэ тогтоол баталха тухай мүнөө бидэ хэлсэбэ гэгшэбди.

Мүнөө газарай худалдагдажа байхада, энэ Хуули ехэ хэрэгтэй болоно. Газарай түлөө гурбан ондоо түлбэри байха юм. Газарай налог, арендиэ түлбэри, газарай номинальна үнэ сэн. Газарай налог ямар нэгэ талмайн түлөө нэгэ жэлдэ түлэхэ түлбэри болоно. Энэмнай тогтууритай түлбэри байха. Манай тогтоолой проект соо хүдөө ажахын нэгэ гектар тарялангай түлөө 10 түхэриһөө бага бэшээр абтахаар хараалагдана. Газарай шанарһаа, ямараар сэгнэгдэнэнхээ тэрэ ургаха. Дачануудта үгтэнэн газарай дүрбэлжэн метр талмайһаа нэгэ мүнгэн абтаха гэхэ мэтэ.

Үнэн дээрээ бүхы энэ Хуули тухай эндэ хөөрэхэн аргагүй. Депутадууд сесси дээрэ зүбшэхэ байна ха юм даа. Асуудалнууд олон, нилээд оросолдоон болохо байна. Мүнөөшье хүдөөдэ нимэ юумэн боложо байна. Нэгэндэ һайн газар дайралдана, нүтөөдэдэнь —муу газэр. Иимэ ушарта ямар түлбэри байха ёһотойб. Ого өөрын газергүй аад, промышленна предприятинууд хөөр налог түлэдэг байна. Ехэ газартай зариман, тэрэнээ хэрэглэдэггүй байха юм. Юрэдөөл, танилсаад байхада, асуудалнууд захагүй олон.

Буряадай ССР-эй арадай депутат, Онохойн ЛПК-гай инженер-электрик А. Н. ОЧИРОВ:

— Ажабайдалдамнай сэхэ хабаатай шухала асуудалнууд зэлжээтэ сессиин зүблэхэ зүйлдэ оруулагдаба. Предприятинуудые гүрэнэй мэдэлһээ гаргаха ба үмсэлхэ тухай, сэнгүүдэй һуна табигдаһан үедэ зониие һуудал байдалайнь талаар хангаха гүрэнэй программанууд тухай, хүдөөгэй ажалшадта туһаламжа үзүүлхэ тухай асуудалнуудые тэдэнэй дундаһаа онсолон тэмдэглэмэзэр. Хүдөө нютагта ажалладаг, ажаһуудаг хадаа хүдөөгэй ажалшадтай холбоотой асуудалнуудые нэн түрүүн анхарнаб.

Үмсэлэлгэ тухай хэлэе. Удэрэй үнгэрхэ бүри хабарнай ойртожол байна. Тиимэһээ, тарилтын эхилхын урда тэз газарай, имагтал газарай эзэдые эсэслэн тодоруулха шухала. Газараа дары түргэн неймаалжа гү, али ямар нэгэн ондоо аргаар бодото эзэдыень оложо, хабарай тарилга үнгэргөөгүй һаа, одоол хоохон амбаартай һууха бэшэ валди?

Хото городуудта, хүдэлмэришэдэй тосхонуудта бууса шадарай хамһабаринн ажахы бодолоор хүгжөөхэ саг ерэ. Гэрэйнгээ буусада гахай, мал, тахяашье бариха аргатай байбал, бүри үдхэхэ баатай болобо хаяабди. Тиигэжэл өөһэдыгөө тэжээхэ туйлдаа хүрөөбди. Гүрэнэй, магазинай ама харадаг заншалнай ула болсо.

Үшөө нэгэ асуудал—республикын Президентын тушаал тухай. Мүнөө сагта Президентын тушаал хэрэггүй гэжэ гансал би бэшэ, мүн миниин һунгагшад һанамжална. Миниин һанахада, Буряадай ССР эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ аргагүй ехэ засаатай байна. Үнэгэрэгшэ сесси дээрэ Түрүүлэгшэдэ үшөө ехэ нэмэлтэ эрхэ түлөөлэлгэнүүдые үгөө һэмнайбди. Тиимэһээ тэрэл хэбээрээ хүдэлжэ байг лэ!

ХЭЛСЭЭНҮҮД БАТАЛАГДАНА

МОСКВА. СНГ-гэй үүрэнүүдэй правительстванууудай толгойлогшонорой соведэй засединууд үнгэргэгдэнэ. «Экологиин ба орошон тойронхи байдые хамгаалха талаар харилсаата ябуулганууд тухай» хэлсээндэ гар табигдаба.

Энэ шэглэлээр ниитэ нэгэн политика бэелүүлхын тулада үүрэнүүдэй хоорондын экологическа совет, хамтын программануудые бэелүүлхын, нэн түрүүн байгаалиин гэнэ усалай хойшолонгуудые усадхахын тулада экологическа жаса байгуулха тухай хэлсэгдэ.

«Гидрометеорологиин талаар харилсаата ябуулга тухай» хэлсээндэ баһал гар табигдаба. «Энэзнэй урда тэз урданай СССР-эй баталһан уласхоорондын хэлсээнүүдые хараада абаһан, гидрометеорологическа мэдээсэл абаха ба хэрэглэхэ талаар» ниитэ нэгэн политика бэелүүлхэ гэзэ тус документ соо хараалагдана. Мэдээсэлнүүдые үе-үе болоод халан абалсаха, хамтын шэнжэлэгнүүдые хэхэ, гидрометеорологиин талаар кадрнуудые хамтынгаа хүсөөр бэлдэхэ, уласхоорондын уялгануудые бэелүүлхэ ба Бүхэдэлхэйн метереологическа эмхи зургаантай холбоо барисаа тогтоохо, мүн «Зэбсэгтэ Хүсэнүүдые гидрометеорологиин мэдээсэлээр хангалгые» эмхидхэхэ тухай хэлсэгдэ.

«Эдеэ хоолой талаар хэлсээн соо хараалагдаһан эдеэ хоолой зүйлнүүдые, хүдөө ажахын түүхэй эд, материалнуудые ба ургамалнуудые хамгаалха зүйлнүүдые 1992 ондо гадаадын оронуудһаа худалдажа абалгые бэелүүлхэ тухай» протоколдо мүн лэ гар табигдаба. Гадаадын оронуудһаа эдеэ хоолой зүйлнүүдые худалдажа абалгатай холбоотой асуудалнуудаар хамтын худалдэмэрэй хангахын тулада СНГ-гэй оронуудай ба Грузи Республикын правительстванууудай бүрин этигэмжэтэ түлөөлэгшэдөө үүрэнүүдэй хоорондын комисси февралиин 14 болотор эмхидхэхэ шидхэбэри абтаа.

Хамтаралай хэмжээгээр түмэр замай транспортаар ашаа зөөхэ талаар шэнэ ба ниитэ нэгэн тарифууд тухай хэлсээн туйлагдаба. Үүрэнүүдэй хоорондохи зам харилсаанда 1991 оной декабриин 1-дэ хэрэглэгдэжэ байһан ашаа зөөлгын тарифууд 8,3 дахин, хүнүүдые зөөлгын тарифууд 3 дахин нэмэгдэбэ.

Москвада зохихо протоколдо гар табиһан сагһаа—февралиин 5-һаа шэнэ тарифууд хүсэндөө оробо.

«Электрын эльшэ хүсэнэй талаар Дулдыданги бэшэ Үүрэнүүдэй Хамтаралай үүрэнүүдэй хоорондын харилсаануудые таарадуулха тухай» протоколдо гар табигдаба. Электрын эльшэ хүсэнэй совет байгуулха гэзэ тус документ соо хараалагдана. Москвада байрлаха гүйсэдхэхэ комитет тус соведэй дэргэдэхи хүдэлмэриин зургаан болохо юм.

Нэгэ нэгэнэйнгээ газар дээгүүр ашаа сүлөөтэйгөөр зөөхэ тухай урданай СССР-эй һоһэн республика ба Грузи хэлсэбэ. «Хамтаралай үүрэнүүдэй тамуужануудай хоорондо зөөгдэһэн ашаанда тамуужанай түлбэри, налог тохогдохогүй гэзэ гар табигдаһан хэлсээн соо хэлэгдэнэ.

ХАЙШАН ГЭЭД ХУБААРИЛАГДАХА ХАБ?

Олониитэдэ туһаламжа үзүүлхэ, тэрэниие залан хүтэлбэрилхэ бүлэг түлөөлэгшэд Америкэһээ Улаан-Удэ ерэжэ, Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ уулзалга хэбэ.

Тус бүлэгые хүтэлбэрилэгшэ Майкл Слифк иигэжэ хэлэбэ: «Манай бүлэг Буряад ороной ниислэл хото—Улаан-Удэ тусхай рейсээр ниидэжэ ерэхэдээ, танай республикатай, хүн зонтой һайнаар, дүтөөр танилсаха зорилго үрдаа тэбинхай».

Америкын тус бүлэг долоон хоногой туршада Улаан-Удын ниитын эмхинүүдэй түлөөлэгшэдтэй, инвалидуудтай, үхибүүдэй байшангуудай болон интернат һургуулинуудай үхибүүдтэй уулзаха, танилсаха юм. Һүүлээрнь хэды шэнэн хэмжэнэй туһаламжа хэрэгтэйб гэһэн мэдээсэл Москва эльгээгдэхэ. Юуб гэхэдэ, эдеэ хоол США-һаа нэн түрүүн Москва асарагдаха бшуу. Харин тэндэһээ СНГ-гэй бүхы регионуудаар хубаарилагдаха байна. Эдеэ хоол ашаһан самолет февралиин 15 да Улаан Удэ хүрэхэ юм гэзэ хараалагдана.

— Хэды шэнэн хэмжэнэй туһаламжа хүргэхэ аргатайбта! Гол түлэб ямар зүйлнүүд байхаб!

— Бидэ нэн түрүүн эдеэ хоолой зүйл асарха зорилготойбди. Хэды шэнэн хэмжээнэй туһа хүргэхэеэ танай ниитын эмхинүүдэй түлөөлэгшэдтэй хөөрэлдэжэ тодорхойлхобди,—гэжэ Майкл Слифк мэдүүлбэ.

— Манай республикада гансаа эдеэ хоол бэшэ, мүн медицинын таларшье туһаламжанууд хэрэгтэй. Эмүүдээр туһалжа шадаха гүт!

— Гаргагай долоондо ерэхэ рейсээр гансал эдеэ хоолой зүйлнүүд асарагдаха. Зүгөөр бидэнэр эндэ байха дээрээ танда юун тон ехээр хэрэгтэйб гэжэ һайнаар шэнжэлжэ, бүридхэлдэ абахабди. Тиигэһэн хойноо эм домуудые эльгээжэ болохобди.

— Асарагдаһан эдеэ хоол хубаарилха үедэ танай делегациин гэшүүд байлсаха гү! Юуб гэхэдэ, Москва болон Санкт-Петербург хотонуудта танай эльгээлэй туһаламжые хубаарилха хэрэгые хэншье хинаагүй. Тиимэһээ эдеэ хоолой зүйлнүүд коммерческа магазинуудта сруулагдажа худалдагдаа.

— Манай эльгээһэн туһаламжые хайшан гэжэ хубаарилнат, танай хэрэг ааб даа. Бидэнэр эдеэ хоолтой самолет сохом Улаан-Удэ хүрэбэ гэжэ мэдэхэ ёһотойбди.

Эльгээгдэһэн эдеэ хоол хубаарилха, тарааха талаар тусхай комисси эмхидхэгдэхэ. Тус комиссиин бүридэлдэ ниитын эмхинүүдэй түлөөлэгшэдшье оруулагдаха, дурадхалнуудые энэ журналистнуудшье хүдэлмэридэ хабаадалсажа болохо гэжэ Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. К. Агалов мэдүүлэ һэн.

— Манай түлөөлжэ яваһан эмхи һаяхан бии болгогдонхой. Энэ эмхимнай СНГ-дэ саашедаашье туһаламжа үзүүлжэ байха гэжэ мистер Слифк уулзалгын түгэсхэлдэ мэдүүлээ.

А. НАМСАРАЕВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. К. Агалов, олониитэдэ туһаламжа үзүүлхэ Америкын бүлэгые хүтэлбэрилэгшэ М. Слифк.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

ҮЙЛЭДБЭРИИН ХЭМЖЭЭН ДООШОЛҺООР

Республикын Министрнүүдэй Соведтэ болоһон пресс-конференциһээ хэгдэһэн тэмдэглэлнүүд

Республикын Министрнүүдэй Соведтэ эзлжээтэ пресс-конференци үнгэргэдэһэн байна. Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. С. Иванов, финансын министр М. Г. Намсараев, Сэнгүүдэй талаар комитедэй түрүүлэгшэ К. Д. Дагбаев, ажалаар хангалгын ба социальна хэмгаалалтын талаар министрэй уялгые дүүргэгшэ И. М. Пытин, министерство, албан зургаануудай бусад харюусалгата хүдэлмэрилэгшэд, республиканска газетэнүүдэй, радио, телевиденийн журналистнууд эндэ суглараа юм.

Экономистнуудай багсаамжалһанай ёһоор, Россида үйлэдбэриин хэмжээн доошолжо байһаар, 1992 оной түгэсэтэр 11 процентһээ доошо бэшэ байхаар хүлеэгдэнэ гэжэ ороло түгэ хэлэхэдээ, А. С. Иванов тэмдэглээ. Буряад орондошье иймэ байдал үзэгдэнэ. Байгша оной нэгэдэхи кварталай туршада үйлэдбэриин хэмжээн 15 процентээр доошолхо байна. Ондоогоор хэлэхэдэ, эдэ шэнээн промышленна, худее ажахын продукци дутуу абтахань гээшэ. Энэ багсаамжалга хэхэдээ улам доройтожо байһан социально-политическэ байдал хараада абтаагүй. Тиимэһээ үйлэдбэриин хэмжээн бүри ехээр доошолуулагдажа магад. Засаг түрые тушаалһаань бүүлгаха, бусад хэмжэнүүдые абаха эрилтэ табиһан ниитын эдэб худалдаанүүд, политическэ партинуудай ябуулганууудай эдэбхижэлэндэ А. С. Иванов журналистнуудай анхарал хандуулба. Экономикын доройтолые һамбаашалан зарим политическэ партинууд засаг бүлаалдалсана. Манай республикадашье иимэ ябадалнууд үзэгдэжэ магад. Верховно Соведэй үнгэрһэн сесси дээрэ правительствын тушаалһаа бууха эрилтэ табигдаа һэн. Багшанар, элүүрые, хамгаалгын зургаануудай худалмэрилэгшэд, автобусуудай жолоочод үлүү мүнгэн түрэндэ үгы гэжэ ойлгохо ёһотой. Республикын, Россин, дулдыданги бэшэ бусад гүрэнүүдэй хүн зондо мүнөө тон хүндэ болонхой. Экономикодо болжо байһан үндэһэн хубилалтануудһаа арсабал, улам хүндэр хүндэ байдалда орохобди.

Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. С. Иванович олон асуудалнууд табигдаһан байна. Бүрин эрхэтэ байлга тухай декларацы экономикодо ямар нүлөө үзүүлнэб гэһэн асуудал һонирхолтой байгаа. Манай правительствын абажа байһан хэмжэнүүдые Россин правительство хүндэтэйгөөр хүлеэн абана. Жэшээлхэдэ, республикын газар дээрэ оршоһон завод, фабрика, барилга болон бусад зоринуудые хубаарилха тухай манай правительствын дурадхаһан программа ехэ арсалдаагүйгөөр баталагдаа һэн. Ороной бусад хизаар нютагуудтай хэрилсаа холбоо байгуулангүй саашадаа хүгжэхын аргагүй. Европын орнууд иимэл замаар хүгжэнэ. Хуушанай Союзай экономико тухай хэлэбэл, тэрэ ехээр тусхайлагдамал байһан гээшэ. Манай республикын экономикын жэшээ дээрэ энээнике хаража болоноор. Промышленностиин үйлэдбэриндэг продукциин 20 процент хүн зоной эрилтэ хэрэглэмжэ хангалгада гаргагдана. Харин 80 процентынь түүхэй эд, бусад зүйлнүүд болоно. Тиимэһээ мүнөө үедэ ганса бэеэ даагаад ямаршье республика байжа шадахагүй. Россин правительстватай ямар харилсаа холбоон тогтоогдонхойб гэбэл, байдалаа һайжаруулха арга болоножо олдонхой. Республикын правительствын зохёоһон экономико хүгжөөхэ тушаа документнүүд Россин Президентын Буряад ороной хүгжэлтэ тухай зарлиг боложо баталагдаха юм. Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ һаяын сагта Президенттэй уулзаха юм. Республикын экономическа байдалда, БАМ-ай барилгада, гадаадын экономическа харилсаануудые тогтоолгодо болон бусад асуудалнуудые шиидхэлгэдэ энэ уулзалга ехэ үүрэг нүлөө үзүүлхэ гэжэ һанагдана. Росси Буряадай республика хоёрой хоорондохи хэлсээнэй проект бэлдэгдэжэ байнхай.

Үнэ сэнгүүдэй эрид дээшэлүүлэгдэһэн мүнөө сагта зарим предприятинуудта һара соо салин хүлһэез абажа шадамагүй. Пенсионернүүдтэ, инвалидуудта, һураншадта түһа хүргэхэ арга олдохо гү гэһэн асуудалнууд табигдаа. Республика соо нэгэдэхи кварталай туршада мүнгэнэй гаргаша олзо оршоноо 700—750 миллион түхэриг үлүү байха. Тиимэһээ социальна тэдхэмжэ хэхэ мүнгэн олдохогүй юм. Инвалидуудта, ветерануудта, һураншадта хүнгэлэлтэнүүдыень үлөөхэ, эдэ хоолой продукци республикаһаа гадуур гаргахагүй, нэмээгдэмэл үнэ сэнгүүдтэ тохогдохо налог болгоулха тэһэн Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын захираалта хүн зоной социальна байдалые хамгаалха талаар саг соогоо абтаһан хэмжээн болоно. Республикын ажалшадай социальна байдалые хамгаалха зорилготойгоор тусхай жаса байгуулагдаа. Газар, үһа, агаар хэрэглэһэнэй түлөө предприятинуудһаа абтадаг мүнгэн энэ жасада оруулагдаха юм. КПССэй мүнгэ зоери түс жасада дамжуулха дурадхал республикын Верховно Соведтэ правительство оруулһан байна. Гэбэшье парламентын энэ шиидхэбэри батаалаагүйшье һаа, энэ мүнгэн жасада оруулагдаа. Юуб гэхэдэ, энээн тушаа зохихо зарлиг Россин Президент гаргаа ха юм. Гүрэнэй банкын Буряадай табагые эрхилэгшэ А. А. Бязинскиин Министрнүүдэй Соведтэ элидхэһэнэй ёһоор, январиин салин хүлһэн бүхы предприятинуудта түлэгдэнхэй, февраликин түлбэри саг соогоо абтаха. Энэ талаар байдалые саашадаа гуримшуулжа байха тусхай агбан байгуулагдажа, хүдэлмэриеэ ябуулжа эхилээ.

Экономическа байдалые тогтууритай болгохо арга болоножо бии гээшэ гү? Республикын бэеэ даанги байлга тухай соносхолго бэеэ даагаад, сүлеотэйгөөр ажахы эрхилхэ эрхэ олгоо. Энэ эрхээ хэр хэрэглэнэ гээшэбибди? Озорнын полиметаллнуудай хэбтэшэ гушан жэлэй саана бэдэрэгдэжэ олдоһон юм. Тезд эндэ горно-шанаржуулгын комбинат бариха хүсэ шадал олдодоггүй һэн. Харин мүнөө иимэ арга болоножо олдобо. Республикын правительствын хабаадалгатайгаар акционернэ бүлтэм байгуулагдажа, Россин олон нютагуудмүнгэ зоери һомолхо байһанаа мэдүүлбэ. БАМай транспортна барилгашад түмэр замай барилгада худалхэ юм. Мүнөө баригдажа байгаа предприятиин дирекци бии болгогдожо, барилга хэжэ эхилхээр бэлэдхэлэй худалмэри ябуулна. «Электромашина» заводой һуури дээрэ байгуулагдаһан. «Сэлэнгэ» гэжэ бүлгэмэй акционернүүдэр Новосибирскэ областиин 7 томо предприятие болобо, Мухар-Талада акционернэ бүлгэм бии болгогдохонь. Эдэ бүгэдэ үйлэдбэри эмхидхэлгэдэ олон предприятинуудые хабаадуулха арга олзоо үгэнэ. Мотоор бүтээлгын заводой үйлэдбэриин талмайнуудыень «Наран» концерндэ, нарин сэмбын комбинатта үгтэбэ. Эдэ предприятинууд эндэ хубсаһа оёхэ үйлэдбэри бии болгохо байна.

Гэхэ зуура нарин сэмбын комбинат арендэ предприятиболгогдобо. Тусхай программын ёһоор һаяын сагта бүхы промышленна томо предприятинуудай 46 процент үмсэлэгдэхэ байна. Тиигэжэ республикын бюджедтэ 405 миллион түхэриг оруулагдаха ёһотой. Гэбэшье арсалдаатай асуудалнууд олон. Жэшээлхэдэ, республикын Совминай, Улаан-Удын гүйсэдкомой арсалдадаг 5 объект тоологдоно. Энэмнай баригдажа байгаа гостиница, худалдаа наймаанай байшан, «Юбилейный» магазин болон бусад болоно. Эдэ объектнууд Совминай УКСын захилаар, мүнгэн зоереэр баригдаһан юм. Гэхэ зуура горгуйсэдком 1-дэхи ПАТП-ые коммунальна зоери болгон абахые ороло-доогүй. Ёһоороо болсобол, энэмнай коммунальна зоери гээд тоологдохо ёһотой бшуу. Сэхыень хэлэбэл, үмсэлэлгэ тухай олон асуудалнууд табигдаһан бэйна. Гэбэшье эндэ табигдаһан нэгэ асуудал дурдангүй гарахаар бэшэ: худалдаа наймаанай худалмэрилэгшэд юундэ үмсэлэлгэһээ арсанаб? Худалдаха эд бараа бэдэрхэ дурагүйшүүл гол түлэб энээнһээ арсана ха юм. Магазинуудай тагуудай хоёһон байбашье, салин хүлһэ абахада амар ха юм. Гадна оптово баазануудай, зарим предприятинуудай монопольно байдалтай тэмсэжэ эхилхээр болоо. Тэдэнэр продукцидаа хэмһээ үлүү сэнгүүдые тогтооно. Мүнөө иимэ предприятинуудай тоо тодорхойлогдожо бэйнхай.

А. БУТУХАНОВ,
Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй хэблэлэй түбэй худалмэрилэгшэ.

БАЙДАЛНАЙ УЛА ДОРОЙТОНО

СТАТИСТИКЫН ТАЛААР БУРЯАДАЙ ССР-ЭЙ ГҮРЭНЭЙ КОМИТЕДЭЙ МЭДЭ

ОРШОН ТОЙРОНХИ БАЙДАЛИ ХАМГААЛГА

Байдаалиин нөөсэнүүдые хамгаалха, ашаглаһаар хэрэглэхэ асуудалнуудые шиидхэлгэ улам ороо боложо байнхай. Үнгэрһэн жэлэй туршада республика соо 594 предприяти болон эмхи зургаануудай худалмэри шалгаданан байна. Уна бузарлаһанай түлөө 110 албан тушаалтад захиргаанай харюусалгада хабаадуулагдажа, 5,7 мянган түхэриг ялгаа тохоодоо, нэгэ хүн уголовноор хэһэгдэжэ, 20,4 мянган түхэриг ялгаа түлэхэ болоо. Оршон тойронхи агаар хамгаалха гурим хазагайруулһанай түлөө 100 хүн захиргаанай харюусалгада хабаадуулагдажа, 2,7 мянган түхэриг, газарай нөөсэнүүдые хамгаалха эрилтэ хаза айруулһан 39 албан тушаалтадта 1,9 мянган түхэриг ялгаа тохогдоо юм.

Буряадэй ССР-эй Ой модоной ажахын министерствын дүнгүүдэй ёһоор, жэлэй туршада 809 миллион кубометр модон отолгодобо. Гадна 6 мянган гектарта оршоһон ой тайга түймэртэ шатаа. Ой соо һүжэрһэн 468 түймэрэй 306-ниинь хүн зоной гэмээр болоо юм. Тиин 3,5 миллион түхэриг хохидол үзүүлэгдээ, гадна түймэр саралгада 91,1 мянган түхэриг гаргашалагдаа. Ой модоной жасые зүбөөр хэрэглэгые, модо отолһон газар сэбэрлэлгые ёһотоор хинанагүй. Үнгэрһэн жэлэй туршада 84 мянган гектарта отолгодоһон модон сэбэрлэгдээ, 6,2 мянган гектарта сэбэрлэгдэнгүй орхигдожо, тэндэһээ 96,9 мянган кубометр модон зөөгдэжэ гаргагдаагүй байна.

ЭРДЭМ ҺУРАЛСАЛ БА СОЁЛ

Республикын һуралсалай алдэб зургазнуудта 243 мянган хүн һурана. Һуралсалай 1991—1992 ондо 21 мянган үхибүүд һурагшад болоо. 800 шахуу ясли-садта 81 мянган хүүгэд хүмүүжүүлэгдэнэ гэхэ гү, али энэ наанай бүхы үхибүүдэй 70 процентнь болоно. 1991 ондо 14 мянган хүбүүд, бесагад дунда һургуули дүүргэһэн байна. Урда мэтэ һургуулинуудта үлүүсэ олон үхибүүд һурана. Дүрбэдэхи һурагша бүхэн хоёрдохи, гурбадахи халаанда һурадаг юм. Һургуулинуудай материально-техническэ үндэһэ һуури хангалтагүй байнаар. Хоёрдохи һургуули бүхэндэ капитальна засаварилга хэхээр болонхой, харин дэлоодохи һургуули бүхэн аварийна байдалда оронхой. Дунда һургуулинуудай 49 процентнь тоолон тодорхойлгын техникээр хангаданхай. 10—11-дэхи классуудай һурагшадай 93 процентнь тоолон тодорхойлолгын техникын, информатикын хэшээлнүүдтэ ябана.

4,4 мянган хүн институдай студент, 5,7 мянган хүн училищи, техникумуудай һурагша болоһон байна. Үнгэрһэн жэлдэ институдууд —2,8 мянган, училищи, техникумуудд 3,7 мянган мэргэжэлтэдые һургажа гаргаа. 9 миллион номой жасатай 620 библиотекэ, 700 клуб, 110 мянган һууритай 800 шахуу кино-түхеэрэлгэнүүд республика соо соёл-гэгээрэлэй худалмэри ябуулна.

ЭЛҮҮРЫЕ ХАМГААЛГА

Хүн зоной элүүрые хамгаалха врач, медсестра, фельдшернууд, больница ба поликлиникэнүүд олон болоһон байна. Гэбэшье Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй районуудта врачнууд дуталдана (10 мянган зондо 14 врач хүртэнэ). Уушханай халдабэрита үбшэнөөр үбдэхэ ушарнууд 1991 ондо олошороо (1990 оной-хитой сасуулхада, 14,4 процентээр олошороо юм), гриппээр үбшэлэлгэ 2,6 дахин олон болоо. Үнгэрэгшэ жэлэй декабрь соо 2,9 мянган хүн гриппээр үбдэһэн байна. Энэмнай 1990 оной декабрь һарынхиһаа 0,3 мянгаар олон болоно гээшэ.

Республикын социально-экономическа байдалай тогтууригүй, оршон тойронхи байгаалиин муудажа байһан ушар элүүрые хамгаалгын байдалые улам түлюур болгоно.

ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

1990 онойхитой зэргэсүүлэн харахада, промышленна үйлэдбэриин ниитэ хэмжээн үнгэрэгшэ жэлдэ 11,3 процентээр доошолуулагдаа, тэрэ тоодо декабрь соо 2,3 процентээр багаа болоо юм. Промышленна үйлэдбэриин һалбаринууд соо-һоо абаад үзэхэдэ, продукци гаргалгын хэмжээн машина бүтээлгын, металл болбосоруулгын промышленностьда—4,1 процентээр, ой модоной, модо болбосоруулгын промышленностьда—3,7, барилгын материалнуудэй промышленностьда — 0,6, буд нэхэлгын—32, эдэ хоолой промышленностьда — 7,2 процентээр доошолуулагдаа.

Электроэнергетикэдэ 5,4 процентээр, түлишын —2,3, хара металлургида —10,3, үнгэтэ металлургида —0,6, полиграфическа промышленностьда —28,8 процентээр үйлэдбэриин хэмжээн дээшэлүүлэгдэһэн байха.

Республика соо ажалай бүтээсэ 8,4 процентээр доошолуулагдаа, нэгэ худалмэрилэгшын һарын дунда эзргын олзо оршо 683,7 түхэриг болжо, 1990 онойхиһоо 93,8 процентээр ехэ болобо бшуу.

Промышленна 40 предприяти баталһан хэлсээнэй ёһоор продукци худалдаха даабаринуд эдэ районууд дүүргэнэгүй гэбэл, Баргажанай (4,6 миллион түхэриг продукци эльгээгээгүй), Загарайн (19,8), Хяагтын (1,6), Хэжэнгын (6,6), Кабанскын (8,4), Муйскын (4,5), Хурамхаанай (1,3), Прибайкалиин (12,3), Иваагын (2,21), Хоринн (2,3), Тарбагатайн (1,4), Улаан-Удэ хото (36,2), Гусиноозерск (4,8).

Үнгэрэгшэ жэлэй декабрь соо электрын эльгэ хүсөөр муугаар хан-тэхи Г жо, республ нуудта худал ушарнууд дэ, «Буряат дэ 2934 хүн хэхэ худалм Зэдын комб дэй завод ной шулуун да—2203, ло һабаринлыг хойн модо 5646, Тарбаг фабрикада— доной баазаг үдэр соо саг гээгдэб туу хангалг гадар три фабрикада модоной б нэгэ үдэр с риин саг гэ хэй эд, мат гадаг предп баталхаяа ар Улаан-Удын рикада 639 соо хэхэ гээгдээ юм. Промышлен ти үнгэрһэн риин-техниче дукцияа сур худалдажа, хэриг абаа. үйлэдбэриг процент б ехээр Селенг но-картоной миллион тух зобетон» н ский Ключ лион түхэриг ци худалдаһ

Олон пр лишын нее лонхой. Ж ромашина» хэрэгсэлнүүд байкалиин з лсс» конце Адагай зам түлишын н гаа. Түлиш эдэ предпри нүүрһэн хо гаа гэбэл, 3 (3 удэрэй н Ключе уурх «Бурятферм үдэрэй), «Бу нэгэдэлэй д үдэрэй), «Б дэлдэ (21 уд багатайн сп шын мазут у энергс» нэгэ лихэ иимэ «Бурятхлебп нефтепродук бинат 7 удэр дай нөөсэтэй

Бүхыдее Р ряадай ССР ность монопо публика соо зарим түхэриг һаа 100 про бэнэй нэгэ нууд гаргаж нопольно у худалдана. И да тэдэнэрэй дукци гаргаа гуулжа, урд хо хэрэгтэй. эдэ продукц доошолуулагд

Т-40 түхэлэй трактораай форсункые гарай альган дээрэ харанат. Һаяхан болотор энэ деталь ороидоол 7 түхэриг байһан Т-40 түхэлэй трактораай форсункые гарай альган дээрэ харанат. Һаяхан болотор энэ деталь ороидоол 7 түхэриг байһаа, харин мүнөө аяар 74 түхэриг болобо бшуу. Форсункын түлөө 250 килограмм шэннисэ хэрэгтэй болоно. Эдэ хоёрые гаргалгын рондоо ямар лоноб?

ТАСС-ай

«ХЭХЭ ЮУМЭН БАРАГДАШАГҮЙ ЕХЭ...»

Намсарай Балданович Манзаев 1936 ондо Түнхэнэй аймагай Хуурай-Һубаг нютагта түрэһэн юм. 1961 ондо Буряадай худее ажахын институт дүүрэгэд. Түнхэнэй районой «Восточные Саяны» колхозодо ветеринарна врачаар худалжэ эхилээ һэн. Удаань тэрэ Ахын районой Саяанай совхозой отделениин ветеринарна врачаар, совхозой ахамад ветврачаар, директорэр ажаллаба. Һүүлээрнь Намсарай Балданович Бэшүүрэй совхозодо эльгэгдэжэ, ажахын ахамад ветврачаар, директорэр худалһэн юм. Саашадаа Түнхэнэй районой худее ажахын управлениин начальниггаар, арадай депутадуудай районно Соведэй түрүүлэгшын орлогшоор томилогдоо һэн. Н. Б. Манзаевые Түнхэнэй районой захиргаанай гулваагаар томилхо тухай Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дурадхалые районно Соведэй сесси зүбшөөһэн байгаа.

Түнхэнэй районой захиргаанай гулваа **Н. Б. МАНЗАЕВТАЙ** манай корреспондент **Б-М. ЖИГЖИТОВ** уулзажа хөөрэлдэбэ.

— Намсарай Балданович, районой захиргаанай гулваагай тушаалда ажал ябуулгаяа юуһээ эхилбэ гээшэбта!

— Эгээл түрүүлэн шэнэ захиргаанаа эмхидхэн байгуулха хэрэгтэй һэн. Энээнэй тула районно Соведэй гүйсэдхэхэ комитедые тарааха хэрэгтэй бэлэй. Хоёрэлдее хэжэ, аттестаци үнгэргэжэ, районой захиргаанине шэнэер байгуулжа байнабди. Гүйсэдхэхэ комитедэйхитэй жэшэбэл, худалмэрилэгшэдэймнай тоо хороогдохо ёһотой. Бүхы һуурин тосхонуудта нютагай захиргаанууд байгуулагдаха. Худее нютагуудта 25 гулваа һунгагдаха юм. Энэ хэрэг түгэсхэхы шатадаа оробо.

Бүхы шатын Соведүүдые табанай дүрбэн хубяар хороохо тухай зарлиг Россин Президент Б. Н. Ельцин гаргаа һэн. Районно Совет 45 депутадһаа бүридэдэг. Юрэдеел, мүнөө манай хамтын худалмэриин ашаг үрые дээшэлүүлхэ тухай шухала асуудал шиидхэхэ ёһотойбди. Февралиин эхеэр районой захиргаанай гулваагай аппарат эсэслэн бүридүүлэгдэхэ байна.

— Районойгоо ажал ябуулгые жэгдэ һайнаар хангахын тула ямар зорилгонуудта гол анхаралаа хандуулхабта!

— Мүнөө экономическа байдалай тогтууригүй байха үедэ үргэн ехэ түсэбүдые хараалхын аргагүй. Тиигэшье һаань, экономическа реформо шууд сэхээр бэелүүлгэдэ хабаатай Россин правительствын документнүүдые хүсэндэнь оруулхые оролдохо гээшэ манай гол зорилго болоно. Энэ нэгэдэхинь. Манай районой эрхэ байдалда энэмнай айхабтар орёо хэрэг лэ. Түбхын түрүүн аграрна секторэй үйлэдбэриин харилсаае хубилгаха шухала. Колхоз, совхозуудые хубилгаха тухай Президент Б. Н. Ельцинэй Указые хүнүүдэй тоо эрид хорожо байна. Эдэ программнуудые бэелүүлхын тула гүрэн түрэмнай онһон техникын, түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдэй сэнгүүдые хямда болгохо, нэмэлтэ мүнгэ һомолхо ёһотой гэжэ һананаб.

— Мүнөө юумэнэй сэнгүүдэй эрид дээшэлүүлэгдээд байхада, хангалта багатай хүнүүдые хамгаалха талаар ямар хэмжэнүүд абтанаб!

— Эдеэ хоолой зүйлнүүдэй, эд бараанай сэнгүүдэй эрид нэмэгдэхэдэ, хүн зоной һуудал байдалай хүндэ хүшэр болоходо, түбхын түрүүлэн материальна туһаламжа, дэмжэлгын үзүүлэгдэхэ ёһотой хүнүүдые тодорхойлжо байнабди. Тэдэнэй ажаһуудалые хангахын тула аргатай бүхы юумэ хэхэбди. Энэ талаар бюджедэй зарим мүнгэ зоери гаргашалхые түсэблэнэбди. Энэ үедэ хүүгэдэй саадуудые, яслинуудые социальна талаарнь хамгаалха гээшэ бидэнэй гол зорилго болоно. Колхоз, совхозуудай үйлэдбэрилһэн продукциие худалдаа наймаанда гаргангүй, үйлэдбэрилэгшэдтэй сэхэ холбоо тогтоохо шухала. Манай район дотор 6 һургуули унаха туйлдаа хүрэнхэй. Тэдэнние һэльбэн зөөһабарилха талаар мүнгэ зоери бэдэржэ олохо хэрэгтэй. Хангалта багатай хүнүүдые, пенсионернүүдые эдеэ хоолой зүйлнүүдээр һайнаар хангахын тула ороохото ургамалнуудай талмайе 60—65 процентдэ хүргэжэ, гектар бүриһөө дунда зэргээр 12 центнер ургаса хуряагаад, дүн хамта 25 мянган центнер ороохо хадажа абэхабди. Вальцовой тэзрмэвэ һэльбэн шэнэлээбди. Тиигэжэ гурил татаха, холимог тэжээл гаргаха байнабди. Хубиин сектортэ хартаабха ехээр тариожа, тэрэнние малтаргаяа хоёр дахин үргэдхэхэбди. Айл бүхэн мяха үйлэдбэрилхэ ёһотой.

Район дотор шасаргана тариха, саахарай дуталдаһан дээрэһээ зүгы үсхэбэрилгые хүтжөөхэ шухала.

— Районно, сельскэ ба поселково Соведүүд яагаад хүдэлхэ болоноб!

— Профсоюзуудтай, ниитын эмхинүүдтэй хамта арадай һунгамалнуудай шиидхэхэ асуудалнууд олон. Ерэздүйнгее ажал ябуулгын хараа шэглэлнүүдые, онол аргануудые депутадууд өөһэдөө бэеэ даагаад тодорхойлхо ёһотой. Районой захиргаанай гулваа хадаа би Соведүүдтэй нягта холбоо барисаа тогтоохые оролдохоб. Районой бюджет болон социально-экономическа хүгжэлтын түсэбүүдые бэелүүлгын асуудалнуудаар райсоведэй депутадуудай урда тоосохо байнаб.

— Ажал ябуулгадаа, Намсарай Балданович, мүнөө ямар асуудал шиидхэжэ байнабта!

— Малай үбэлжэлгэ хүшэр хүндөөр үнгэржэ байна. Үнеэн бүриһөө удэртөө ороидоол 4—5 килограмм һүн һаагдана. Нёдондо жэлэйхиһээ һураггүй олон адууһа мал гарзалаад байна. Үнгэрэгшэ жэлэй дүнгүүдээр олонхи колхоз, совхозууд хэдэн миллион түхэриг үритэй гараа һэн.

— Шэнэ ушаалдаа амжалтатай һайнаар хүдэлхыетнай түсэнэбди.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

МАНАЙ ХӨӨРЭЛДӨӨН

ЗАРЛИГААР ОРОНОО ҮРГЭХЭГҮЙБДИ

Миниий өөрымни һанаһаар, ямаршье сэсэн зарлиг, тогтоол, шиидхэбэринүүдэр агуу ороноо тэдхэжэ шадахагүйбди .Харин худалмэришэдтэ ажаллахадань һэлта хэгүй һаамнай, бидэнэ хооллуулжашье, хубсалуулжашье шадаха байна бшуу. «Хэн худалмэрилэгүйб, тэрэ эдеэлхэгүй» гэһэн гуримаар ажаһуудаг болохомнай бэшэ гү? Газарһаа эхилээд, оньһото түхеэрэлгэ, үнеэн, трактор, фермэ бүхэнэй ёһотой ээзтэй болоогүйдэ юуман хүбилхаяа байнагүй. Ажал хэрэгээ үйлэдэн бүтээгшэ хүнэй өөрынгөө юуман шэнгөөр хам шүүрдэжэ оролсоогүйдэ хсол, хубсаһан элбэг болохогүй.

Юуб гэхэдэ хүн бүтээһэн ажалайнгаа үрэ харанагүй. Хартаабха, ноойон, һүн, мяханһаа эхилээд, үйлэдбэрилһэн продукцияа хаана, хэнэй абаһые, абаад эдлэгыеньшье, эдлэнгүй хаяһыеньшье тарашан мэдэнэгүй ха юм. Ажалайнгаа үрэ гэгэшые худалмэришэн хараха, мэдэрхэ ёһотой гэжэ һанагдана.

Гэхэтэй хамта Соведүүдэймнай алишье шатада өхэнхидээ энэ талыень ехэ хэрэгсэдэгүй, ажахын шэнэ гурим гүйсэд ойлгоогүй хүнүүд һуунагээ һаа, өхэшье алдуу болохогүй ха.

Мүнөө район бүхэндэ хубиин зөөритэн шэнэ гуримэй ёһоор бүридхэгдэхэ ёһотой. Коммерческэ элдэб албануудыг, гэртээ ажал хэгшэд, фермернүүд, бета предприятинууд, кооперативууд гүрэнэй предприятиинуудтай тон адли ажабайха эрхэтэй ха юм.

Барилгануудта, ниитын эдеэ хоолой эмхинүүдтэ бусад һалбаринуудайхиһаа олон кооперативууд тоологдоно. Тиихэдэ эрдэм һуралсалай болон соёлой эмхинүүдтэ юундэ нэгэшье кооператив үгыб?

Юундэ? Ямар эрхэ байдал хэрэгтэйб?—гэхэ мэтээр шалгаагаень олохо ёһотойбди. Худалмэрилхэ арга нүхэсэлтэй болгосод байхада, жэшээнь, үхибүүдэй саад гэртээ нэхэ хүн олдохол байха.

Мүнөө райсоведүүдэй гуримаар урагшаа ябахаяа болёобди. 70 жэл соо үсэбэй дүүргэлтэһээ саашаа хүниие, тэрэнэй бодото байдал хараха гээшэ огто мартагдаа. Мүнөөнэй экономическа шэнэ хубилалтануудай гол дүнгүүд гэхэдэ, тоо бэшэ, харин зоной эрилтэ хангалга түрүүшын һуурида байха ёһотой.

Б. ЛАЙДАПОВ.

ИТАР—ТАСС-ай МЭДЭЭСЭЛ

МОСКВА. Манай ороной 34 миллион хүүгүдэй, нэн түрүүн үндэр наһатайшуулай һуудал байдалые һайжаруулха шиидхэбэри Россин Верховно Совет баталан ababa. 80 хүрэнэн хүнүүд мүнөө жэлэй январиин 1-нээ һара бүри абадаг пенсинүүдтээ үшөө 228 түхэриг мүнгэ нэмэжэ абадаг болохонь. «Россин Федерацидахи түрэнэй пенсинүүд тухайн Хуулида оруулагдаһан заһабаринуудай нэгэниинь энэ болоно.

ИТАР—ТАСС-ай корреспондентын гүйлтаар социальна политикын талаар Республикын Соведэй комиссиин түрүүлэгшэ Михаил Захаров эдэ заһабаринуудые тайлбарилхадаа, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнда хабаадагшадта хабаатай үшөө нэгэ шэнэ зүйлдэ анхаралаа хандуулаа һэн. 1992 оной январиин 1-нээ тэдэнэй һара бүри абадаг пенсинүүдтэ 171 түхэриг нэмэгдэдэг болохонь. Россин Президентын дурадхалаар иимэ заһабари оруулагдаа юм.

Гансашье ехэшүүл бэшэ, мүн эдиршүүл, үхибүүдшье дайлалдаһан гэжэ мэдээжэ. Мүнөө наһатай болоһон эдэ хүнүүдые Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда хабаадагшадай тоодо оруулха шиидхэбэри абтаа. Тэдэнэй пенсидэ баһал 171 түхэриг нэмэгдэхэ болобо.

Пенси тухай Хуули соо үшөө нэгэ заһабари оруулагдаа. Ушэрынь гэбэл, үнишэн үхибүүд булта адли эрхэтэйгээр пенси абадаг болохонь гэжэ Михаил Захаров хэлэбэ.

* * *

Россин правительстватай хэгдэһэн хөөрэлдөөнүүдта ямаршье үрэ дүн туйлагдаагүй,—гэжэ Воркутагай худалмэришэдэй буһалгаанай комитедэй делегациин гишүүд һаа болоһон пресс-конференци дээрэ мэдүүлээ. Нүүрһэ түмэрөөр сэлэ андалдаха тухай ехэ программа Воркутагай шахтернууд Россин засагаархидта дурадхаһан юм. Орон дотор ороохо ба овощ хадагалха гагарнуудые, мүн худее ажахын машина бүтээлгын заводуудые барихын тулада тиимэ түмэр хэрэглэхэ гэжэ дурадхаһан юм. Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Руслан Хасбулатов, тэрэнэй орлогшо Владимир Шумейко, мүн академик Станислав Шаталин гэгшэд лэ тэдэнэй программые дэмжэһэн байна.

КИЕВ. «Дэлхэйн хэрдохи дайнай эхилхэдэ, эндэһээ ондоо тэгшэ нүүлгэдэһэн немецүүдые республикын урдахи областнуудта зөөлгэхэ тухай Украинын эдэбхи үүсхэлэй зорилго хадаа түүхын үнэн зүб байдалые һэргэлгэ болоно. Албакай хэрэгээр Швейцари ба ФРГ ошожо ерэһэнэйнь һүүлдэ үнгэргэдэһэн пресс-конференци дээрэ Украинын Президент Леонид Кравчук иигэжэ мэдүүлээ һэн. Германи энэ үүсхэлээр ехэ һонирхоно гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Ойрын сагта федеральна канцлерай түлөөлэгшэ Украина ерэжэ, эндэхи байдалтай танилсажа, тодорхой дурадхалнуудые зүбшэн хэлсэхэ юм. Крымэй ажаһуугшад ба Крымэй татаарнууд энээнние бурууцаажа магадгүй гэһэн асуудалда харюусахадаа, немецүүдые нүүлгэхэ ябадал байдалые муудуулхагүй гэжэ һанаһаб гээд Леонид Кравчук хэлээ.

УЛААН-УДЭ. Пассажирска нэгэдэхи автопредприятиин коллективэй ябуулганууд хуулида зөөришэнэ гэжэ Буряадай ССР-эй Верховно Сүүд мэдэрбэ. Салин дээшэлүүлхэ, гэр байраар, запас частнуудаар хангалгые һайжаруулха эрилтэ табижа, жолоошод 3 үдэр забастовко хэһэн байгаа. Өөрынгөө эзлжээндэ Буряадай нислэл хотын нютагай захиргаан, автопредприятиин дирекци бурууцаалгын энэ ябуулгын хэр зүб байһаниие тодорхойлхо мэдүүлгэтэйгээр Сүүдтэ хандаг ажалай арсалдаг хэхэ гурим статьянуудые хэгшэд бүүлгэ Сүүдэй ... дэглэдэнэ. ... бэл, тэдэнэр ... үнгэргөөгүй, ... тэнүүдые ... гын комиссиин ... ха юм. Жолоочо ... хуули буса ... Гадна жолоочо ... забастовко ... һээхэ гэһэн ... тэнүүдые Верховно ... руушаагаа.

Манай тайлбари

ЕНСЭЭР ХАНГАЛГЫН ШЭНЭ ГУРИМ ТУХАЙ

...-тэхи Гүрэнэй пенсинүүд тухай» Россин Федерацийн хүсэндее орохоор нэгэ hараhаа үлүү саг үнэ Хуулиин ёноор, мүнее бага пенси абадаг үбгэд ...ниин алин гэшэгүй бүлтадаа адли—410 түхэриг абажа эхилбэ. Харин холын хойто районууд пенсионернүүд 444 түхэриг 60 мүнгэ ...hэн. Эдэ бүгэдэ хадаа эгээл бага пенси боолгүй гэhэн асуудалтайгаар манай корреспондент ...ПИЛОВ, республикын ажалшадые социальна таамаглалгын министрэй орлогшо Г. М. ЧУБУКОВАтан, доро үгтэhэн харюу абаба.

...он зүб асуудал. ...ин Хуулиин ёноор ...эгээл бага —410 ...мүнгэн дээрэ ажа... үлүү гараhан жэл... ...ентээр нэмээгдэ... ...ниидээ 20 процент... ...ёногүй. Эдэ бү... ...жо гараад бай... ...дээрээ 492 түхэ... ...болоно. Энээн... ...дээрэ дурсагдаhан 1-дэхи группын ин... ...ерэй хойноhоо ха... ...дэ (врачай тодорхойлоhоор) ажал хэжэ ...пенси абадаггүй ...273 түхэриг 60 ...жэ түлэгдэхэ бо... ...нэгэ жэшээ дур... Петров үбгэ на... ...пенси абадаг ...ний ажалайнь стаж ...Эмшэгүүдэг газа... ...ойлhоной ёноор, ...жуу гэhэн туhа...

...ламжа хэрэгтэй. Тэрэ 1992 оной январиин 1-hээ 753 түхэриг 77 мүнгэ абаха болоно.

Асуудал:—Энэнь ямар удхатай пенси болоноб?

Харюу:— Тоолоод харахада, тогтоогдоhон 410 түхэриг 40 мүнгэндэ 17 процент нэмэхэдэ, 480 түхэриг 17 мүнгэн болоно. Хоёрдохёорнь, 480 түхэриг 17 мүнгэн дээрэ ,тэрэнэй хойноhоо харууhалhанай түлее 273 түхэриг 60 мүнгэн нэмэгдэжэ түлэгдэхэ болоно.

Асуудал:—I, II, III группын инвалидуудай эгээл бага пенси хэды түхэриг болоо гээшэб?

Харюу:—Эдэнэртэ 410 түхэриг 40 мүнгэнэй юрэнхы пенси тогтоогдонхой. Тиихэдэ эдэнэртэ ямаршье стаж нэмэжэ түлэгдэхэгүй, харин тэдэнэй хойноhоо харууhанай хэгдэдэг hаа, инвалидые харууhалhанай түлее гэhэн пенси нэмэгдэжэ түлэгдэхэ юм. Харин III группын инвалидуудай пенси 273 түхэриг 60 мүнгэн болонхой.

Тэжээхэ хүнее алдаhан, ажал хэхээ болиhон гэр бүлын гишүүдтэ байгша оной январиин 1-hээ hара бүри абажа байхаар 273 түхэриг 60 мүнгэн тогтоогдонхой. Энээнhээ гадна, харууhа хэhэнэй түлее (врачай тодорхойлhоной ёноор) нэмэлтэ түлбэри үгтэжэ болохо юм.

Асуудал:— Түрэхэhее инвалид үхибүүдэй пенси хэр нэмэбэ гээшэб?

Харюу:—Түрэхэhее I, II группын инвалид болоhон, мүн түрэлхидее алдаhан тэдэнэртэ 410 түхэриг 60 мүнгэн хүрэтэр түлэгдэхэ юм. Харин III группынхидта 205 түхэриг 20 мүнгэн үгтэхеер тодорхойлогдоо.

Асуудал:—1991 оной январиин 1-hээ Хуулиин ёноор нүүрhэнэй, металлургиин промышленностиин бусад хүндэ ажалтай хүдэлмэришэдтэ, алба хаагшадта пенсинь дахин тоологдожо, hарадаа 210 түхэриг түлэгдэжэ эхилээ hааб даа. Мүнее тэдэнэртэ ямар гуримаар пенси түлэгдэхэ болоноб?

Харюу:— РСФСР-эй Хуулиин ёноор, эдэнэр 410 түхэриг 40 мүнгэ абаха юм. Харин эдэнэрэй салин хүлhэнэй хэды шэнээн абадагhаа тооложо гаргахада, пенсинь нэмэхэ болоно. Жэшээнь, нүүрhэ малтагша Волков hарадаа 2000 түхэриг олодог байгаа Тэрэнэй ажалайнь стаж 35 жэл болоно. Тусхай списогэй ёноор, 1992 онhоо 1500 түхэриг абаха болоhон байна. hарадаа абадаг 2000 түхэригhее 75 процентыень тоолоод гаргахада, 1500 түхэриг болоно.

Асуудал:— Дайнда шархатаhан инвалидууд хоёр пенси абаха эрхэтэй гэжэ 1990 оной ноябрь hарада баталагдаhан РСФСР-эй Хуули соо хэлэгдэнхэй. Тэрэнь хүсэндее үлэнхэй гү?

Харюу:—Дайнда шархатажа, инвалид болоhон үбгэд, хүгшэдэй абадаг хоёр пенси дахин тоологдожо гаргагдаа. Дайнда шархатаhан инвалидэй пенси иимэ байха:

I, II группын инвалидуудта 1231 түхэриг 20 мүнгэн;

III группынхидта 615 түхэриг 60 мүнгэн.

Тиихэдэ тодорхойлогдоhон эдэ пенсинүүд дээрэ Хуулиин 21-дэхи, 110-дахи статьянуудай үндэhеер дэгэлэгүүлэгдэhэн нэмэлтэ түлбэри үгтэхэ юм. Жэшээнь, эрхэтэн Смирнов дайнай II группын инвалид болонхой ерэhэн байгаа. Гүрэн тэрээндэ хоёр пенси тогтоогоо гэе. Тэрэнэй ажалайнь стаж 45 жэл болоно. 700 түхэриг салин ба инвалидай пенси абадаг байгаа. Тиихэдэ 17 hаhатай басагатай. Байгша оной январиин 1-hээ тэрээндэ 2029 түхэриг 80 мүнгэн тогтоогдоо. Энээниие тайлбарилхада иимэ: Инвалидай пенси 1231 түхэриг 20 мүнгэн. Эндэ пенсидэ гаратараа худэлхэ үедее 700 түхэригhее 75 процентыень нэмэхэ хэрэгтэй. Энээнhээ гадна, басагандань 273 түхэриг 60 мүнгэн түлэгдэнэ. Эдэ бүгэдые тооложо гаргахада, дүн хамта 2029 түхэриг 80 мүнгэн болоно.

Асуудал:— Шэнэ Хуулиин ёноор тусхайта пенсионернүүдэй пенси ямар болохоор тодорхойлогдонхоёб?

Харюу:— РСФСР-эй Хуулиин 134-дэхи статьятай зохилдуулан, байгша оной январиин 1-hээ манай республика дотор тусхайта пенсинүүд болюулагдаhан байгаа. Тиимэ пенси абадаг хүнүүд ажаhуудаг газарайнгаа социальна хамгаалгын талагуудта хандажа, гүрэнэй пенси тогтоохо тухай мэдүүлгэ бэшэхэ болоно. Эдэнэр гүрэнэй пенси абахын тула ажалай стаж ба абадаг салингые гэршэлhэн документ асаржа үгэхэ болоно.

Асуудал:—Байгша онhоо тогтоогдоhон эдэ пенсинүүд саашадаа нэмээгдэхэ ха гү?

Харюу: — Мүнее дэлгүүр дээрэ, магазинуудта эдеэ хоолой, эд бараанай сэнгүүдэй ехээр нэмээд байхада, эдэ пенсинүүд, илангаяа 410 түхэригэй хаанашье хүрэхэгүйнь мэдээжэ. Тиимэhээ РСФСР-эй Хуулиин шэнээр тогтоohон пенсинүүд саашадаа гэхэ гү, али байгша оной июлиин 1-hээ шэнээр харагдажа, тоологдожо, пенсинүүд нэмээгдэхээр хараалагдана. Тиихэдээ пенсионернүүд ажалайнгаа стаж, абадаг салин тухай документнүүдээ суглуулжа эдэ үдэрнүүдтэ социальна хамгаалгын таhагуудта асаржа үгэхэ зэргэтэй.

УГ ИЗАГУУРАЙМНАЙ ТУУЖА ТУХАЙ

«Буряадай түүхэ бэшэгүүд» гэhэн ном гарахань

(Түгэсхэл. Эхиниинь февралиин 11-нэй номерто).

ДЭЭРЭ нэрлэгдэhэн уг изагуурай түүхын зохёолнууд соо аймаг отогуудай түүхые Буряад орондо таража, ажамидаржа hууhан олон янзын Буряад аймаг, отогуудай түүхэтэй холбуулан хаража үзээгүй байха юм. Монгол угсаатай олон арадуудай түүхээрээ холбоотой байhыень хаража үзээгүй байха юм. Тиимэ болохолоороо, XVIII—XIX, XX зуун жэлэй эхээр бэшэгдэhэн уг изагуурай түүхэнүүдые, мүнее уе сагта бэшэдэг түүхэнүүдтэй адлишуулжа болохогүй.

Уг изагуурай туужада буряад зоной уг гарбал тухай эли тодоор бэшэгдэнхэй. Эндэ эртэ урда сагай домогууд үргэнеер хэрэглэгдэнхэй. Буряадай дунда үнинhее хойшо дэлгэрhэн домогой ёноор, монгол-буряадуудай эшэ үндэhэ табигшад хадаа Бүртэ шоно, Гуа Марал байгаа. Тэдэнhээ уг изагуур залгаhан Барга баатар гэжэ хүн бии hэн. Тэрэ зүүн урда зүгhее ерээд, Байгал далайн урда эрьедэ нютагжаhан байдаг.

Энэ баатар Олюудай, Буряад Хоридой гэжэ гурбан хүбүүтэй болоо. Хүбүүдэйнгээ томо болоходонь, эсэгэнь тэдэнэйнгээ саашанхи ажамидаралай зам заажа үгэбэ. Буряад гэжэ хүбүүгээ хажуудаа үлеегеед, Байгал шадар байлгаба, Олюудай гэжэ хүбүүгээ баруун тээшэнь эльгээбэ. Хоридой нэрэтэй хүбүүгээ хадатай, модотой газарта агнуури хэжэ амидаржа яба гэжэ эльгээбэ.

Л. Д. Шагдаровай тэмдэглэhээр, энэ домог хадаа бодото үндэhэтэй. Эртэ урда сагта барга үгсаатанhаа элеэдүүд (ойрадууд), мүн баруун ба хори буряадуудай гараhаниие гэршэлhэн баримта энэ домог соо согсологдонхой гэhэн тобшолол эрдэмтэд хэдэг байха юм. Буряадай элинсэгүүдтэ хабаатай гурбан угсаатан болоно. Нэрлэбэл, хори-түмэдүүд (хори 11 эсэгын элинсэгүүд), баргануд (тэдэнэй үлэгдэлынь Урда Монголдо байдаг), буряадууд (баруун буряадуудай элинсэгүүд).

Буряад гэhэн нэрэ хожомынь бүхы буряад арадта шэлжүүлэгдэhэн байгаа. Гэбэшье түүхын эгээл ехэ мэдээнүүд хори буряадууд тухай үлэhэн байдаг. Буряадай элдэб нютаг отогуудай уг изагуурай туужын, түүхын тэмдэглэлнүүдэй авторнуудынь хэд байhан юм гэхэдэ, гол түлэб дээдэ hуургуулитай, шадалтай зон байгаа. Зариманиинь тайшаа, зайhан, гулбаашье байгаа, нүгее зариманиинь лама эзэргэтэй хүнүүд.

Жэшээнь, Түгэлдэр Тобсев 1859—1878 онуудта Агын буряадай тайшаа байгаа. Вандан Юмсунов хори буряадай сагаан отогой гулбаа hэн. Дамби-Жалсан Ломбо-Цэрэнов Сэлэнгын буряадай тайшаа байhан гээшэ. Эдэ хүнүүд ном, түүхэ, туужа бэшэжэ, арад зондоо бэлэглэhэн байдаг. Эдэнэй бэшэhэн зүйлнүүд гол түлэб урда үеын буряадай байдал зүбеер харуулна.

Тиимэhээ эдэнэр буряадай соёл болбоороолдо аргагүй ехэ нэмэри оруулhан хүнүүд. Гулбаа, тайшаа, баяд, ноёд хододоо муу байдаггүй юм. Тэдэниие Совет засагай үедэ хараадаг зантай болоод, тэдэнэй зохёсhон зохёолнуудые, бэшэhэн түүхэ, соёлой тэмдэглэлнүүдые хорижорхиhон байна. Энэ тон муу ябадал.

Владимир Ильич Ленин иигэжэ бэшэhэн байдаг: «буржуазна соёл сүм буруу, хэрэггүй гэжэ хэлэжэ болохогүй, баяд, ноёдой түлеелэгшэдэй, тэдэнhээ уг абаhан хүнүүдэй хэhэн бүтээлнүүд, зохёсhон зохёолнууд бултадаа буруу гэжэ хэлэжэ болохогүй».

Имагтал пролетарска соёл байгуулхамнай гээд, хэдэн зуун жэлнүүд соо хүгжэжэ, ургажа ерэhэн соёлоо бэшэhэн уг изагуурай, түүхынгээ зохёолнуудые хаяжархиха гээшэ дэмы гэжэ мэдэдэггүй дээдэ, доодо тушаалтан манда бии байhаар.

Мүнее үедэ эдэ зохёолнуудее hэргээжэ, хэрэглэжэ, шэнжэлжэ эхилээбди, тэдэниие олон түмэн арад зондоо бусаака ёнотойсди.

Буряадай угай бэшэгүүд хэзээ хэблэгдээ гээшэб? Тэдэниие хэн хэблээ, бэлдэжэ гаргаа гээшэб гэхэ болоо hаа нимэ байна.

Урда сагта гараар бэшэhэн, хожомынь барлаад гаргаhан угай бэшэгүүд Улаан-Удэдэ, Нигын эрдэмэй институтдай гар бэшэгэй таhагта хадагалаатай байдаг. Гадна нимэ зүйлнүүд СССР-эй Науканнуудай академиин Зүүн зүгэй институдай таhагта, Ленинградай университедэй библиотекэдэ хадагалаатай байдаг.

Хубисхалай үмэнэ буряад угай бэшэгүүдэй зариманиинь, тэдэнэй хэрэгүүдынь хүүшэн монгол (буряад) хэлэн дээрэ, байдаг. Жэшээнь, 1869 онодо ород хэлэн дээрэ хэблэгдэhэн «Иркутские губернские ведомости» гэжэ журналда Цэдэбжаб Сахаровай бэшэhэн «Об инородцах, обитающих в Баргузинском округе Забайкальской области» гэжэ зохёол гараhан юм.

Манай hанахада, энэ хадаа Сахаровай зохёоhон «Баргажанай буряадай түүхэ» гэhэн номой оршуулга байжа болоо. 1900 ондо монголшо эрдэмтэ профессор А. М. Позднеев «Монгольская хрестоматия» гэжэ ном соогоо «Балжан хатан тухай домог» («Предание о Бэлжан хатан») гэжэ зохёолые оруулаа Тэрэ хүүшэн монгол дээрэ гараа hэн. Ацагадай дасанда бараар хэблэдэг газар бии hэн. Эндэ 1905 ондо мэдээжэ эрдэмтэ, дипломат Агван Доржиев нимэ изрэтэй ном хэблэн гаргаба: «Монгол-буряад улас анхан хаанаас тасаржа, ямар ороной али сагта хэн хагаантай суугсан... түүхэ бэшэг оршибой».

Совет засагай үедэ, 30-аад оноор Зүүн зүгэй институдта буряад угай бэшэгүүдые үзэhэн, тиигээд зариманиень ородоор, тиигээд хүүшэн монголооршье хэблэhэн байна. 1935 ондо «Летопись баргузинских бурят» гэжэ ном Ленинградтаород ба хүүшэн монгол хэлэн дээрэ хэблэгдэбэ. Энэниие эрдэмтэд профессор А. И. Востриков, профессор Н. Н. Поппе хэблэлдэ бэлдэhэн бэлэй.

Баhа тэрэл ондо буряад-монгол хэлэн дээрэ Түгэлдэр Тобоевой, Вандан Юмсуновай «Хори-буряадуудай угай бэшэгүүд» хэблэгдэбэ. Профессор Цыбен Жамцарано, профессор А. М. Позднеевэй суглуулhан коллекциhээ эдэ зохёолнууд абтаhан байгаа. Баhал тэрэ 1935 ондо буряад-монгол хэлэн дээрэ Шираб-Нимбу Хобитуевай бэшэhэн «Хори-буряадуудай угай бэшэг» Ленинградта хэблэгдэбэ. Энээниие В. А. Казакевич хэблэлдэ бэлдэбэ.

1936 ондо тус хэлэн дээрэ «Сэлэнгын монгол-буряадуудай түүхэ» гэжэ Дамби-Жалсан Ломбо-Цэрэновэй бэшэhэн ном хэблэгдэжэ гараба. Энэ зохёолые профессор Н. Н. Поппе хэблэлдэ бэлдэбэ. Тус номой нэрэ үнэн дээрээ нимэ: «Сэлэнгын монгол-буряад-ун дархан тайшаа Дамби-Жалсан Ломбо-Цэрэнэй зохиогсон монгол-буряад-ун түүхэ бэлэй».

Түгэлдэр Тобоевой, Вандан Юмсуновай бэшэhэн угай бэшэгүүдые, хори-буряадуудай түүхые профессор Н. Н. Поппе хүүшэн монгол хэлэнhээород хэлэндэ оршуулан, 1940 ондо «Летописи хоринских бурят» гэжэ нэрлэн хэблэбэ.

ТИИМЭ болохолоороо, Эсэ ороноо хамгаалгын дайнай урда жэлнүүдтэ буряад арадай нилээд олон түүхэнүүд хоёр хэлэн дээрэ хэблэгдэжэ, олониитэ уншагшадта мэдээжэ болоhон байна.

Дашинима Ендоновой бэшэhэн «Эхирид-Булагадай цонгоол отогой түүхэ» гэжэ зохёолые 1949 ондо хүүшэн монгол дээрэ Улаан-Удэдэ Г. Н. Румянцев хэблэбэ. Энэ зохёол «Сборник трудов по филологии» (выпуск 11) гэжэ суглуулбари соо хэблэгдэнхэй.

1952 ондо Зандра Тагаров «Бичихан записка» (Бихышан записка) гэдэг түүхын зохёол тухай бэшэhэн юм («Записки Бурят-Монгольского НИИЖ», вып. XV).

1956 ондо Буряадай эрдэм шэнжэлэлгын институт «Баргузинские летописи» гэжэ Ц. Сахаровай зохёолые ород хэлэн дээрэ (оршуулагша Г. Н. Румянцев) хэблэн гаргаба. Энэ гурбан зохёол оронхой: «Краткое повествование о старинной истории Баргузина», «Сокращенная история баргузинских бурят», «История перекочевки в Баргузин в 1740 году баргузинских бурят».

Буряадай угай бэшэгүүд, түүхын зохёолнууд тухай 60—80-аад онуудта эрдэмтэд нилээн бэшэhэн байдаг: манай Буряадташье, СССР-эй Науканнуудай академиин Зүүн зүгэй институдташье, Монголдошье, гадаадын зарим оронуудташье.

1957 ондо Ленинградта Л. С. Пучовскиин бэшэhэн «Монгольские рукописи и ксилографы Института востоковедения» гэдэг ном гараа бэлэй. Тус зохёол соо «Буряад-монголшуудай түүхэ» гэжэ хэhэг бии. Тэрэн соо буряадуудай түүхээр бэшэгдэhэн элдэб угай бэшэгүүд, түүхын зохёолнууд тухай хэлэгдэнэ, тэдэнэй удха богонихоноор гаргагдана.

1960 ондо Г. Н. Румянцевай бэшэhэн «Бурятские летописи как исторический источник», 1964 ондо С. Д. Дылыковэй бэшэhэн «История образования подгородного рода, написанная Долсамдоржи Гемпилоном», 1972 ондо Ц. Б. Цыдендамбаевай «Бурятские исторические хроники и родословные» гэжэ номууд хэблэлhээ гараа бэлэй.

МОНГОЛОЙ Арадай Республикада буряадуудай түүхээр хэблэгдэhэн номуудые тоолобол иимэ байна. Академик Б. Ринчин 1959 ондо Сэлэнгын буряадуудай зургаан отогууд, найман эсэгэнэр тухай домогые хэблэбэ. «Буряад-газар-а бурхан-у шажаны дэлгэрсэн тобшо түүхэ» гэжэ номые тус эрдэмтэ хэблэбэ. Эдэ зохёолнууд хадаа «Шатапитака» гэжэ Энэдхэгэй соёлой Академиин хэблэлэй газарта гараhан байдаг. Англи хэлэн дээрэ хэблэгдээ.

1965 ондо хори-буряадуудай уг гарбал тухай зохёол Б. Ринчен Венгридэ гарадаг «Акта ориентал» гэжэ журналда хэблэhэн юм. Сумьяа-Баатарай аоно хёоhон «Буряадын угийн бичсээр» гэдэг зохёол 1966 ондо Улаан-Баатарта хэблэгдэбэ.

Манай мэдэhээр, гуша гараи буряад уг изагуурай туужа, түүхын зохёолнууд бии юм. Магадгүй, үшее олоншье байжа болохо. Тэдэнэй арба гараниинь хэблэгдэжэ, ород, буряад-монгол хэлэнүүд дээрэ гараhан байна. Хоёр, гурбаниинь англи хэлэн дээрэ хэблэгдээ.

Мүнее үедэ буряадуудай түүхын зохёолнуудые, угай бэшэгүүдые hонирхон үзэдэг зон олон боложо байна. Зариманиинь зохёолнууд мүнеенэй буряад хэлэндэ оршуулагдаад, газетэ журналда хэблэгдэжэ, уншагшадые hонирхуулhан байха юм. «Сэлэнгын монгол-буряадуудай түүхэ» гэжэ зохёолые Б. Д. Доржиев ород хэлэн дээрэ оршуулаад, «Красная Селенга» гэжэ аймагай газетэдэ 1989 ондо хэблээ бэлэй.

Мүнее Буряадай номой хэблэлээр барлагдан гарахаа байhан согсолбори соо уг гарбалай түүхэнүүдэй зариманиинь ородо. Ямар туужа, түүхэнүүд орооб гэхэдэ, иимэ:

1. Тобын Түгэлдэрэй бэшэhэн «Хориин болон Агын буряадуудай урда сагай түүхэ». Хүүшэн монгол хэлэнhээ мүнеенэй буряад хэлэндэ Р. Е. Пубаев ба Д-Н. Доржиев оруулба.

2. Юмсунов Ванданай «Хориин арбан нэгэн эсэгын уг изагуурай туужа» (мүнеенэй буряад хэлэндэ Л. Д. Шагдаров ба Л. Бадмаева оруулба).

3. Хобитуев Шираб-Нимбуугай «Хориин 11 эсэгын түүхэ». Буряад хэлэндэ Г. Н. Очирова оруулба.

4. Ломбо-Цэрэнэй Дамби-Жалсанай «Сэлэнгын монгол-буряадуудай түүхэ» (мүнеенэй буряад хэлэндэ Ш. Б. Чимитдоржиев оруулба).

5. «Бишыхан записка» (мүнеенэй буряад хэлэндэ Ц-А. Дугар-Нимаев ба Г. Н. Очирова оруулба).

6. Сахаров Цэдэбжабай «Буряадай түүхэ бэшэг» (Ж. С. Сажинов мүнеенэй буряад хэлэндэ оруулба).

7. Цэрэнов Цэжэбэй «Баргажан буряад зоной түүхын тобшо бэшэг» (Ж. С. Сажинов буряад хэлэндэ оруулба).

8. «Балжан хатанай туужа», «Бажан хатан тухай туужа домог» гэжэ түүхын тэмдэглэлнүүдые Г. О. Туденов мүнеенэй буряад хэлэндэ оруулба.

9. «Баргажан буряадай эртэнэй түүхэдэ хабаатай зарим зүйлнүүд» (Ж. Сажинов буряадшалаа).

Дээрэ дурдагдаhан нүхэд хүүшэн монголhоо мүнее үеын буряад хэлэндэ оруулхадаа, олониитэ уншагшадта ойлгосотой болгохо гэжэ ородоо гээшэ. Тиигэбэшье зарим зохёолнууд соо урда үедэ найруулан бэшэhэн маягынь үлеегдее гэхэдэ, алдуу болохогүй. Түрэл арадайнгаа туужануудтай, түүхын тэмдэглэлнүүдтэй уншагшадаа танилсуулха гэжэ ородоhон манай нүхэд-эрдэмтэд, багшанар ооhэд ооhэдынгее мэргэжэл шадабаритай, үгын баялигтай hэн тула, найруулгын ээрсэ маягтай hэн тула үзэhэн зохёолнуудаа өөрын шадабаряар энэ сагай хэлэндэ оруулаа ха юм. Угай бэшэгүүдэй олонхинь түрүүшынхиее хэблэлдэ бэлдэгдэбэ, тиимэhээ тэдээн соо дайралдадаг нэрэ обогууд гол түлэб тэрэ зандаа орхигдсбо.

БИДЭ эдэ туужануудые, түүхын бэшэгүүдые суглуулан бүридхэжэ, нэгэ ном болгон согсолhон хадаа тэдэниие нэгэ адли болгон мүнеенэй хэлэн дээрэ гаргаха hанаатай байгаабди. Тиимэhээ уншагшад, энэ талые хараадаа абажа, ном соо дайралдаhан дутагдалнууд тухай, элдэб ондоогоор бэшэгдэзд гарашаhан үгэнүүд тухай hанамжануудаа манда дуулгаха байхат гэжэ найданабди. Дахин хэблэгдэхэдэнь тиимэ hанамжанууд тон шухала байха бэлэй.

Буряад арадайнгаа түүхэ, туужануудые удаа дараалан хэблэхэ саг тулажа ерээ. Энээн тухай 1988 оной декабрь hарада Улаан-Удэдэ болоhон «Түхэреэн шэрээдэ» хабаадаhан эрдэмтэд, ураи зохёолшод, багшанар хэлээ hэн. Энэ «Түхэреэн шэрээ» хадаа Түгэлдэр Тобоевой угай бэшэгэй бэшэгдэhээр 125 жэлэй ойтой дашарамдуулан, арбан юhэдэхи зуун жэлдэ бүтээгдэhэн буряадай угай бэшэгүүдтэ зорюулагдаhан байгаа.

Тэрэ хуралые Буряадай Уран зохёолшодой холбсон ба Буряадай эрдэмэй түб хоёр үнэгэргэhэн бэлэй. Тэрэ сагhаа хойшо угай бэшэгүүдые, уг изагуурай түүхын тэмдэглэлнүүдые хэблэлдэ бэлдэхэ талаар hаала ехэ ажал ябуулагдаа.

«Буряадай түүхэ бэшэгүүд» гэжэ ном хадаа манай арадай урданай түүхын түрүүшын ном болоно гээшэ. Гуша мянган хэhэгээр гаргагдаха энэ суглуулбари урда тээнь хэблэгдэhэн «Монголой нюуса тобшынь» hүүлээр олониитэ уншагшадай анхарал заабол татаха зүйл болохо аабза гэжэ найдаад, ерэхэ жэлдэ дооромбо Хайбзан Галшиевай «Бэлигэй толи» гэжэ ном хэблэгдэхэ түсэбтэй гэжэ мэдүүлэе.

Ш. ЧИМИТДОРЖИЕВ,
түүхын эрдэмэй доктор,
В. НАМСАРАЕВ,
Буряадай номой хэблэлэй редактор.

Улаан-Удын локомотив-вагон заhабарилгын заводой хүдэлмэришэд Соёлой болон техникын ордондо саг үргэлжэ туhаламжа үзүүлжэ байдаг заншалтай. Заводой хүдэлмэришэд сүлөөтэй сагтаа эндэ ерэжэ, далайн болон гол мүрэнүүдэй онгосонуудай дүрэ бүтээлгые эдиршүүлдэ заадаг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: заводой хүдэлмэришэн А. Н. Полтавцев эдир нүхэдтээ.

П. БУРМАКИНАП фото.

Хүршэнэрэймнай hонин

АГЫН ХАСАГ ХУБУУН

Хасагууд... Энэ тайлбариие бидэ нэн түрүүн түүхын үйлэтэй номуудтай, кинонуудтай, Дон болон Кубаниин газаар дайдатай сасуулдаг, эзэргэсүүлдэг байнабди. Гэбэшье буряад арадай түүхэдэ «хасаг» гэhэн үгэ олдохо. Хориин 11 эсэгын буряадууд Ород гүрэнэй бүридэлдэ ороходоо, арбан нэгэн тугуудые абаhан ушарынь имагтал хасаг сэрэгэй уялга абаhан удхатай юм. Хожомынь, зуугаад жэлэй үнгэрhэн хойно, буряад удамаршад, ород засагай түлеелэгшэд элдэб шалтагаанаар тус уялгаhаа албатан зоноо сүлеелhэн байна.

1851 ондо буряад хасагууд арбаад гаран мянга болоод байгаа. Буряад хасагуудай олонхидынь Сэлэнгын (сонгоол) буряадууд байгаа гэжэ тэмдэглэе. Мүн Агын, Ононой, Бооржын буряадууд Забайкалиин хасаг сэрэгэй бүхы полкнуудай бүридэлдэ байhан. Харин 1917—1920 онуудта Табхайн Дугар Агын жэнхэни хасаг сэрэгые hэргээхые hэдэhэн юм. Харин hүүлэй 70 гаран жэлэй туршада манай нютагта хасагууд тухай үгэ хүүр хомордоhон байна. Тон hаяын сагтал Забайкалида хасаг сэрэг hэргээн бодхоохо ажал ябуулагдажа эхилээ.

Манай түхэреэнэй Шандали нютагай Сергей Жигмитдоржиев энэ хүдэлеендэ тон эдэбхитэй хабаадалсана. Забайкалиин хасаг сэрэгые hэргээн байгуулалгын түрүүшын ехэ хүреэндэ тэрэ хабаадажа, 2-дохи таhагай атаманаар hунгагдаа. Сергей Жигмитдоржиевай толгойлдог хоёрдохи таhагта Агын округhоо гадуур, Огшоогой, Хэрын, Бооржын, Суусалай болон дүн хамта 12 район оролсодог. Манай Ага нютагаар абажа харабал, Шандалида 30 аад хүбүүд хасаг болоод байна. Дайнай болон ажалай ветеран, Агын түрүү хонишодой, хүгэлбарилгэшэдэй нэгэн байhан, Табтаанай нютагай И. Н. Эрдынеев хасаг болохо зүбшөөлоо үгэнхэй. Нүхэр С. Жигмитдоржиевай тодорхойлhоной ёноор, хасагууд манай ажабайдалай хүгжэхэ хэрэгтэ hайн талаhэа нүлеелхэ аргатай хаш. Ургажа ябаhан залуу үетэние хүмүүжүүлгэдэ, тэдээниие сэрэгэй албанда бэлдэхэ ябадалда хасагууд бодото туhа хүргэхэ хүсэлтэй. Хажуугаарнь, нютагайнгаа байгаали, жэшээнь, Алханын аршаан хамгаалха, аршалха ёhотойбди. Жэлдэ жэлдэ хото городойхиной худее гаража, жэмэс, hамар түүхэ зуураа, байгаалиие бузарлаха ябадал али олон ушарна ха юм. Эдэ эзэн буса ябадал гаргагшадыо хасагууд зандарха аргатай. Түгшүүрилтэй мүнее уе сагтахи манай шухала зорилго хадаа, ород буряад хоёр арадуудай хоорондохи харилсаа холбоо, нүхэсэл бэхижэ, улхэ гэшэ түбхын түрүүнэй хэрэг болоод байна. Урдань буряад, ород хасагууд амгалан ажалдашье, шуhата дайндашье суг ябаhан ха юм гэжэ мүнеенэй Ага нютагай түүхэдэ мүндэлhэн түрүүшын хасаг тоолоно. Забайкалиин хасагуудай хоёрдохи таhа ай атаман С. Жигмитдоржиев Шандали нютагта түрэhэн, удаhэн, хожомынь сэрэгэй офицер ябаhан, хэдэн жэл Дулдаргын районой «Ленинец» газетэдэ сурбалжалагшаар ажалдаhан нямтартай. Агымнай түрүүшын хасаг хэдынэйшье сагта сэрэгэй-патриотическа хүдэлеендэ эдэбхитэй хабаадалсадаг байhан юм.

БОЛОТ ДАБАСАМБУЕВ.

Ага тосхон.

СОФИ.

Болгарида телефоной түлее түлбэри мартын эхээр 50 процентээр дээшэлхэ. Бэшэг эльгээхын түлее 3 дахин ехэ мүнгэ түлэхэ хэрэгтэй болохо. Бэшэгүүдые хилын саагуур эльгээхын болон ондоо гүрэндэ байдаг хүнүүдтэй телефоноор хөөрэлдэхын тула бүри ехэ мүнгэ түлэхэ юм.

Налогой, хангалгын болон бусад гаргашануудай дээшэлhэн дээрэhээ түлбэри дээшэлүүлэгдээ гээд хэлхээ холбоной албанай түлеелэгшэд хэлэнэ. Телефоноор хөөрэлдэhэнэй түлее түлбэриин дээшэлээшье hаань, хэлхээ холбоной шанар hайжархагүй гээд тэдэ халаглана. Юуб гэхэдэ, 1929 ондо «Сименс» фирмын бүтээн гаргаhан түхеэрэлые hэлгэхэ арга мүнее дээрээ үгы.

НЬЮ-ЙОРК.

Шэнжэлгын «Джобсон биверидж груп» фирмын тараahан мэдээсэл соо американ олониитэ «хараhаар байтар тэлэрнэ» гээд тэмдэглэгдэнхэй. Үнгэрэгшэ жэлэй туршада орон дотор архида дуратайшуул эрид үсеерhэн байна. Тоо, баримтануудые хараад үзэхэдэ, Холбоото Штадуудта элдэб янзын архи тон багаар уугдагдаг болоо. Хара архи мүн лэ тэдэнэй тоодо ороно. Америкэдэ виски бэшэ, харин хара архи тон ехээр худалдагдадаг байhан юм. Гэбэшье үнгэрэгшэ жэлэй туршада тэрэниие худалдаха хэмжээн 5,6 процентээр гэхэ гү, али 2 миллион хайрсагаар доошолоо. Харин виски худалдалга 8 процентээр доошолhон байна. Тиигэжэ америкынхид хатуу бэшэ архи уудаг болоо гэжэ хэлэхын аргагүй. 1990 онойхидо орходоо үнгэрэгшэ жэлдэ Холбоото Штадуудта 3 процентээр бэга пивэ ууhан байна. Улаан архи худалдаха хэмжээн 7 шахуу процентээр доошолоо.

ВАРШАВА.

Электрын болон дулаанай эльшэ хүсэнэй үнэ сэнгые дээшэлүүлхэ тухай асуудал хоорондоо зүбшэхэ хэрэгтэй гэhэн эрилтэ Польшын сеймын депутадууд правительствын ба профсоюзуудай урда тавина. Профсоюзуудтай зүбшэнгүйгеер үнэ сэнгүүдые дээшэлүүлхэ гэhэн шийдхэбэри правительство буруу абаа гээд тэдэ тоолоно. Энэ асуудалаар парламентда хандалга баталан абаха үүсхэл гаргаhан «Солидарность» профсоюзай депутадуудай клубай гэшүүд энэ эрилтые дэмжэнэ. Правительство профсоюз хоёрой үгээ ойлгосоод байгаа hаа, энэ асуудал саашадань шийдхэхэдэ бэлэн болохо.

УЛААН-БААТАР.

Шэнгэн түлишын дуталдаhан дээрэhээ Монголой гурбан аймагай электростанцинууд замшадта дизельнэ түлишэ дуталдадаг бэлоо. Шубуун дэн болон керосинаар носодог лаампанууд орон дотор олдохоёо болинхой. Мүн керосинышье олохонь бэрхэтэй хэрэг. Урданай СССР-hээ хүсэд дулдыдадаг байhан Монголдо нефть ехээр дуталдана.

Хоёр ороной хоорондохи бүхы харилсаан үнгэрэгшэ жэлhээ хойшо валютаар тоологдодог болонхой. Тэзд мүнее дээрээ алишье таладань хүсэд хүрэхэ валюта үгы ха юм.

ВАШИНГТОН.

Экономическа реформо бэлэлүүлхэ талаар Россин правительствын бэлэлүүлжэ байhан хэмжэнүүд зүб шэглэлээр ябуулагдана, гэбэшье хүбилалтануудай программые нарижуулхын бэ тэрэниие бодото дээрэнь бэлэлүүлхын тулада үшее тон ехэ юумэ хэхэ хэрэгтэй. США-гай конгрессэй түлеелэгшэдэй палатын комитедэй заседани дээрэ үгэ хэлэхэдээ, США-гай финансын министрэй орлогшо Дэвид Малфорд энээн тухай мэдүүлээ.

Россин правительство финансын таhаар политика шангадхаха, зөөри үмэлжэ эхилхэ, Улаасхсорондын валютна жасатай хамта хэхэ худэлмэриин программа зохёохо болоно, гэжэ Д. Малфорд хэлэбэ. Мүнее үедэ орон доторхи экономическа бэйдал айхабтар муу. Гэбэшье Росси нөөсэнүүдээр баян, тиимэhээ экономическа реформонуудые бэлэлүүлхэ үедэ тэдэниие хэрэглажэ болохо

Соёлой һонин

ИНТЕРНАТ ҺУРГУУЛИИНХИДАЙ УУЛЗАЛГА

Удэшын 7 саг, Улаан-Удын буряад интернат һургуулиин актова зал һайндэрилгээр шэмэглэгдэнхэй. 11-дахи «а» классай һурагшад, мүнөөдэрэй уулзалгын үдэшын эзэд, өхэд сүлөөгүй, иишэ тиишээ һүндэлэн, айлшадаа угтажа абана. Ушарынь хадаа 15, 20 жэлэй саана энэ 1-дахи интернат һургуулиие дүүргэһэн һурагшад эзлжээтэ уулзалгадаа уригдаһан байгаа юм.

Һургуулиимнай сууга багшанар Елена Глебовна Протасова, Пана Лубсановна Будаева, Сэсэг Егоровна Дамбаева, Евгения Жалсараевна Бадмаева болон бусад зал соо ерэнхэй.

Һургуулиимнай директор Ж. Б. Санжиев баярай халуун үгэнүүдээр энэ үдэшые нээхэдээ, уулзалгада ерэгшэдые амаршалаад, Һургуулиингаа мүнөөнэй байдал, ерэздүйн түсэбүүд тухай тобшоор хөөрэжэ үгэбэ.

Һүүлэрнь 1972 ондо манай Һургуули дүүргэгшэд дурсалгын дулаан үгэнүүдые хэлээ. 1972 ондо 35 һурагшад 1-дэхи интернат һургуулиемнай дүүргэһэн юм. Тэдэнэй хүмүүжүүлэгшэнь Пана Лубсановна Будаева байгаа. 20 жэлэй саана Һургууля дүүргэгшэдэй 19-ниинь дээдэ эрдэмтэй мэргэжэлтэд болонхой. 7 хүниинь багшанарай мэргэжэл шэлэнхэй, республикынгаа Һургуулинуудта, олонхинь хүдөө ажахын үйлэдбэридэ хүдэлнэ. Хэн хэниньшье бултадаа һайнаар хүдэлдэг байһанаа мэдүүлбэ.

Ажабайдалай үргэн харгыда һайханаар залажа гарганаһан багшанартаа, хүмүүжүүлэгшдтээ баяр баясхалан хүргөөд, алдар нэрыетнай унагаангүй, 1-дэхи интернат Һургуулида хүмүүжүүлэгдэнэмди гэжэ омогорхон ябадагаа мэдүүлбэд.

Тэдэнэй удаа 1977 ондо Һургуули дүүргэгшэдтэ үгэ үгтэбэ. Тэрэ үедэ дүүргэһэн буряад драмын академическэ театрай артистка Дабацу Юндунова баярай халуун үгэнүүдээр дурсаба.

Удаань 32 наһатай болоһон манай аха нүхэд өөһотой солгөон, хүхюу концерт-наада харуулжа, бидэ Һурагшадые, мүн багшанараа ехэтэ баярлуулба. 1977 ондо дүүргэгшэдэй классай хүмүүжүүлэгшээр Ж. Б. Санжиев тэбхэр 10 жэл соо хүдэлһэн байна. Мүнөө ерэһэн Һурагшадынь хүндэтэ багшаяа халуунаар амаршалаад, Һургуулидаа, багшанартаа бэлэгүүдые бариба. «Бага классуудта Һуража ябахапаа эхилээд, Һургуулиингаа ниитын ажалда эдэбхитэйгээр хабаадажа байдагаа, мүн орон соогуураа, Владивосток хоолоо Кишинев, Одессэ, Ленинград, Москва хүрэтэр аяншалдагаа, 5-дахи класста Һуража байхадаа, Октябриин хубисхалай 50 жэлдэ зорюулагдаһан фестивальда хабаадахаяа Молдави ошожо, лауреат нэрэ зэргэтэй ерэһэнэ Һургуулиин директор Ж. Б. Санжиев хөөрэбэ.

Манай Һургуулиин Һурагшад буряад хэлээ, үндэһэн соёлоо, уг заншалаа Һэргээхэ гэһэн нангин уялгаяа мартадагүй. Дээрэ дурсагдагша хоёр жэлдэ Һургуули дүүргэгшэд соо буряад хэлэ, литературын 6 багшанар, артистка, залуу эрдэмтэ бии юм.

Наташа ДАМБАЕВА,
Улаан-Удын 1-дэхи интернат Һургуулиин 10-дахи классай Һурагша.

ЭКСПОНАДУУД ДАСАНДА БУСААГДАХАНЬ

Хяагтын В. А. Обручевой хизаар ороноо шэнжэлхэ музейдэ Галина Александровна Обухова 47 жэлэй туршада хүдэлнэ. Галина Александровна Обухова хадаа Алевтина Николаевна Орловагай шабинь юм. А. Н. Орлова—революционерка, 1956 он болотор тэрэ хизаар ороноо шэнжэлэлгын музейдэ ажаллаһан байна. Алевтина Николаевна хизаар ороноо шэнжэлхэ хэрэгтэ точ габьяатай байһанайнгаа түлөө Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагдаа бэлэй.

Хизаар ороноо шэнжэлхэдэ хэрэгтэй болохо олон мянган түүхын зүйлнүүд музейн жасануудта хадагалагдадаг. Тэдэнэй хойноһоо Галина Александровна харуулһалан байдаг юм. Хаана ямар зүйлнүүдэй байһыень Г. А. Сбухова сэзжээр мэдэдэг. Арбаад жэлэй саана Хяагтын хизаар ороноо шэнжэлэлгын музейн экспонадуудые ондоо музейнүүдээр тараяха гэхэдэнь, Галина Александровна ори таһа арсаһан байгаа. Юуб гэбэл, зуугаад жэлэй саада тэз байгуулагдаһан энэ музейдэ тон һонин экспонадууд олон шуу. Музейн жасануудта байһан Буддын шажанай зүйлнүүдые Г. А. Обухова Елена Тугульдуроватай хамта хэдэн һарын туршада эмхидхэн гуримшуулба. Тиигэжэ шажанда хабаатай экспонадууд дасан дуганудта дамжуулан үгтэхэ юм.

Е. СУРМАЧ,

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Г. А. Обухова Елена Тугульдурова хөөр ажалдаа.

Арадай театр болохо хүсэлтэйбди

Мүнөө үедэ—шэрүүн энэ сагта, үндэһэн соёлоо хүгжөөн бадаруулха, үндэр хэмжээндэ гаргаха зорилго хадаа буряад интеллигенциин нангин зорилго мүн болоно. Хүгжэлтын зарсаашоод байгаа үе сагта үндэһэн соёлнай, түрэл буряад хэлэмнай аймшаг тай өхэ хохидолдо ороо гээшэ ааб даа.

Тиигээд лэ мүнөөнэй үе сагта үндэһэн соёлоо, түүхэтэ ёһо заншалнуудаа һэргээн, улам хүгжөөхэ аргын олгогдоод байхада буряад интеллигенциин түлөөлэгшэд, соёлой хүдэлмэрилэгшэд, зохёохы ажалтан үгтөөд байһан эрхэзэ дүүрэнээр хэрэглэжэ, соёл болбосоролдоо эзэлхэ ёһотой һуурииень эзэлүүлхэ, нэрэ хүндыень үргэхэ нангин уялгатай юм.

Энэ талаар хүдөө нютагуудта хүдэлдэг соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй үүргэ тон өхэ. Ажалша, малша зоной дунда соёл болбосорол дэлгэрүүлхэ, уран һайханай бүлэгүүдэй хүдэлмэридэ тэдэнные хабаадуулха хэрэгтэ эдэбхитэй, абьяас шуналтай, мэргэжэл түгэс бэлэдхэлтэй соёлшод хэрэгтэй болоно. Энээнһээ гадна аймагай засаг захиргаанай зүгһөө, ажахын зүгһөө тэдхэмжэ, туһламжын үгы байгаа сагта худөөгэй соёлой гуламтануудай саашадаа хүгжэхэгүй байһаниинь мэдээжэ.

Түнхэнэй аймагай Хужарай соёлой байшангай дэргэдэ 1989 оной ноябрь соо «Мүнхэ-Бадар» гэжэ театр-студи бии болгогдоо һэн. Студиин хүтэлбэрилэгшэ ба режиссерынь Э. М. Петухаева коллективэйнгээ эгээл түрүүшын туршалгые А. Ангархаевай «Дугы дээрэ» гэһэн зүжэгөөр эхилээ һэн. Тус зүжэг найруулан тобихада соёлой мэргэжэлтэн, поэт Б. Д. Романов туһалаа. Авторынь: шье, уран зохёолша, СССР-эй арадай депутат байһан А. Л. Ангархаев театр-студиин мүндэлхэ хэрэгтэ горитой хубитаяа оруулалсаа гэжэ тэмдэглэлтэй.

Бүхыдөө 25 хүн хүдэлмэридэнь хабаадалсадаг. Эдэмнай Түнхэнэй совхозой малшад, һаалишад, худөө ажахын мэргэжэлтэд, Хужарай дунда Һургуулиин багшанар юм. «Мүнхэ-Бадар» студиин мүндэлһэн түрүүшын үдэрһөө абан, тон эдэбхитэйгээр, шунал абьяастайгаар хүдэлмэридэнь хабаадагшадые нэрлэбэл, нэн түрүүн совхозой хүдэлмэришэд Комиссаровтанай гэр бүлые нэрлэхэ хэрэгтэй. Валерий Дареевич Валентина Владимировна нүхэртээ хамта уян сэдьхэлтэй, артистын түрэлхиин уран бэлигтэй хүнүүд юм. Совхозой хүдэлмэришэн Сэсэгма Жаповна Балданова мүн лэ эдэбхитэдэй нэгэн. Нютагаймнай интеллигенциин түлөөлэгшэд — багшанар Д. Ж. Зарбаева, Д. Б. Таряшинова, Э. С. Зарбаева театр-студиин мүндэлхэ хэрэгтэ горитой хубитаяа оруулаа. Районой «Саяан» газетын худөө эмрилагшэ В. В. Хартаев, мүнөө үедэ Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдта багшалдаг С. Г. Ошоров гэгшэдые нэрлэхэзэр.

Зүжэг бэлдэхэ гээшэмнай бэлэн хэрэг бэшэ ааб даа. Мэргэжэлтэ артистнар бэшэ ха юм. Эгээл юрын ойлгосонуудһаа эхилээд, сценическэ искусствын үндэһэ һуури болохо онол, аргануудтай танилсуулха, сценическэ үгэ хэлэлгэдэ һургаха гэхэ мэтын асуудалнууд олон байгаа. Энээнһээ гадна зүжэгөө шэмэглэхэ, гоёохын тула элдэб бүтээлнүүдые хэхэ материал, бүд болон бусад зүйлнүүд хэрэгтэй болоно. Эдэ бүгэдые бидэ өөһэдөө оложо, өөһэдынгөө хабаар бүтээгээбди. Баһа зарим тэды мүнгэн хэрэгтэй болодог гээшэ ааб даа. Энэ талаар совхозой хүтэлбэри (директорынь А. Ж. Комиссаров) бидэндэ яһала туһалдаг. Нэгэтэшье арсаагүй байха юм.

«Дугы дээрэ» гэжэ зүжэгөө нэн түрүүн Хужэр нютагайнгаа зоной анхэралда табяа һэмди. Тэдэнэй зүгһөө халуун дэмжэлгэ, һайшаалда хүртэхэдөө, «дали ургажа», аймагайнгаа нютаг нутаар ябажа эхилээбди? Удаань хүршэ Захаа-минай нютагуудаар ябажа, тэндэхи зониие зүжэгтээ танилсуулһан байнабди.

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын театрэй артистнар манай аймагаар гастрольдо ябаха үедөө студиимнай хүдэлмэритэй танилсаһан байха юм. Зүжэгөө харуулхадамнай, яһала һайшаагаа бэлэй. Гэхэ зуура олон туһатай зүбшэл, заабари үгэнэншье байха. Гадна зүжэгүүдые шэмэглэхэдэ хэрэгтэй элдэб реквизит, декораци, мүн артистнуудай үмдэхэ хубсаһа гэхэ мэтые үгэхэ аргатайбди гэжэ тиихэдэ найдуулһан аад, мүнөөшье болотор абяа шэмээгүй, али мартажархёо юм гү дээ?

Үгышье һаа, хаа-хаанагүй, хото, худөөдэ хатууханаар бүүжа ерэһэн дэлгүүрэй экономикын хэсүү сагта үндэһэн соёлоймнай гол гуламтенуудай нэгэн болохо буряад драмын театр баһал хүшэр байделда ороошохой гээшэ гү гэжэ һанахаар.

Эгээл мүнөө үедэ, студиин һаял хуй дээрээ гаража байхада, аха захатаг болохо академическэ театрай зүгһөө нимэ туһаламжа үзүүлэгдээ һаань, манай коллективэй саашахи хүгжэлтэ, ургалтада энэ дэмбэрэлтэй хэрэг яһала шанга түлхиэ боложо үгэхэ байна бшуу. Эгээл өхэ хүсэлнай гэхэдэ, «Мүнхэ-Бадар» гэжэ нэрэтэй арадай театр болохо хүсэлтэйбди.

Л. НАМСАРАЕВА,
Түнхэнэй аймагай Хужарай Соёлой байшангые даагша.

Уншагша асуудал табина

Ажалыень сэгнэхээр саг ерээ бэшэ гү?

Новокижингинск һууринда эмхидхэгдэнэн эдир аяншалагшадай станцида ороо, шэнээр түхеэрэгдэнэн, шэмэглэгдэнэн танилцуулдыень хаража, тэрээн соо табигдаһан, үлгэгдэнэн олон тоото экспонадуудтаинь танилсажа, зүрхэ сэдьхэлээ худэлгэжэ, ханажа гараа һэм. Эндэхи дунда Һургуулиин түүхын багша Григорий Елизаровичь Матвеевэй ударидалга доро эдэ бүгэдэ богонихон болзор соо суглуулагдажа, хизаар ороноо шэнжэлгын музей нээгдээ.

Эдир аяншалагшадай станциин дэргэдэ эдэбхи үүсхэл ехэтэй хүмүүжүүлэгшэд хүдэлнэ, 10 кружок хүтэлбэрилнэ. Энэ станци 1989 оной сентябриин нэгэндэ эмхидхэгдэнэн байгаа.

Энэ болзор соо эндэ өхэ юумэн хэгдээ. Эдэнэр жэл бүхэндэ республиканска следто хабаадажа, «Хүн ба байгаали» гэһэн секцидэ элидхэл хэдэг. Эндэхи үхибүүдэй, эдир аяншалагшадай хэһэн ажал үндэрөөр сэгнэгдэжэ, экологическа бүхэсоюзна лагерьта хабаадалсахаар уригдаһан байна.

1990 оной июнь һара соо хэдэн хүбүүд, басагад Байгал далайн эрьедэ оршодог аяншалагшадай «Юность» лагерьта амархадаа, олон тоото экспонадуудаа абаашаһан, хэһэн ажалаа харуулһан, түсэб табиһан байгаа. Тус станциин методист Ольга Елизаровна Ефимова хизаар ороноо шэнжэлэлгын кружогые шадамар бэрхээр хүтэлбэрилнэ.

Ганса хизаар ороноо шэнжэлэлгын кружок 4 таһалга эзэлдэг. Эгээл түрүүшын таһалга эндэхи Вознесеновкэ нютагта зорюулагдана. Тус һуринай солото хүнүүдэй фотозурагууд, уран гартанай бүтээлнүүд, юрын хэрэгсэлнүүд эндэ олон. Шулуун зэбсэгтэ үеын зуун жэлһээ эхилжэ, бронзо, түмэр зэбсэгтэ үеын зуун жэл хүрэтэр дабагдаһан зам, болоһон хубилалтанууд харуулагдана. Тиихэдэ Вознесеновкын газар дээрэ олдоһон ашагта малтамалнууд, элдэб үнгын шулуунууд, ургамалнууд, амитадай яһан, годлинууд, амһартанууд, зэр зэмсэгүүд таг дээгүүр табяатай байна.

Нүгөөдэ таһалга соонь эвенк яһатанай байдал харуулһан экспонадууд — хубсаһан, удаганай зүүдхэл, тэрээн тухай түүхэлэн хөөрэһэн материалнууд, ёһо заншал, гоёолтонууд бии.

Тэрэнэй удаа буряад зоной урданай болон мүнөөнэй байдал харуулһан фото-зурагууд, хубсаһан, аяга, амһартанууд, буддын шажан, лама, бурхан тухай материалнууд дэлгэгдэнхэй.

Ушөө саашань харахада, шэмээшэгүүдэй шүтэдэг образууд, элдэб зүүдхэлнүүд табяатай, хубсаһан үлгөөтэй.

Тэрэнэй удаа Хэжэнгын район соо олдоһон олон тоото шулуунууд, ашагта малтамалнуудай түгдэрхэйнүүд, геологуудай зэбсэг хэрэгсэлнүүд. Эдэ бүгэдые тус станциин дэргэдэ геологическа кружок хүтэлбэрилдэг Валентина Николаевна Ковалевская үхибүүдээрээ оло дахин ой тайгаар аяншалгада ябажа, Вознесеновкын геологическа партиин хүдэлмэрилэгшэдтэй нягта холбоотой байжа, тэдэнэй зураһан карта хэрэглэжэ, суглуулһан байна. Эдэ үнгэ бүриин шулуунууд өөрын онсо нэрэтэй, хаана, хэзээ олдоһон түүхэтэй.

Тиихэдэ «шабар нааданхайнууд» гэһэн кружогые Ленинградай һэльбэн һэргээлгын училищи дүүргэжэ ерэһэн эдир ажаллагша Ирина Румянцева эрхилжэ, эндэхи Һургуулиин һурагшадые, энэ кружогой гэшүүдые элдэб янзын амитад, шубууд болон хүнэй дүрсэнүүдые шабараар бүтээжэ, тэдэнээ нарин гоёор шэрдэжэ, шэмэглэжэ һургаа. Мүнөө эдэнэр нааданхайнуудые бүтээбэшье, тэдэнээ олоной үзэмжэдэ табижа харуулагүй байна. Эдир аяншалагшадай бүтээһэн, уран гоёор шэрдэгдэһэн шабар нааданхайнууд хангалтагүй эрхэ байдалда харагдаба. Тэдэ шаиг нойтонһоо муудажа, шанарынь доошолно. «Шабар нааданхайнууд» гэһэн кружогые шадамар бэрхээр ударидажа байлан Ирина Борисовнада ямаршье туһа хүргэгдэнэгүй, шэрэ, лааг, биирэ абахынь тула мүнгэ зөөри һомологдоногүй. «РайОНО-гой методист, инспекторнууд энэ байдалда анхаралаа огто хандуулнагүй»,—гэжэ тус станциин методист О. Е. Ефимова гомдол баряа бэлэй. Кружогые хүтэлбэрилэгшын ажалынь үнэхөөрөөшье өхэ. Өөрөө тусхай шабар асарна, тиигээд нааданхайнуудые шабаһанай удаа, гэртээ түхеэрһэн пеэшэн соогоо абаашажа галдана, хожомынь тоһон шэрэ, лааг гэртэһээ асаржа, шэрдэнэ. Энэ станци Хэжэнгын райОНО-до хабаатай. Һүүлэй үедэ шиидхэгдэхэ асуудалнууд олон болоо. Элдэб хэрэгсэлнүүдһээ гадна, эндэ худэлхэ дүй дүршэл ехэтэй, дипломтой мэргэжэлтэд хэрэгтэй. Хэжэнгын РайОНО-гой хүтэлбэрилэгшэдэй эдэ бүгэдые хараадаа абажа, эдэбхи үүсхэл ехэтэй хүнүүдые дэмжэжэ, арга шадалаараа туһалжа, хэһэн ажалынь сэгнэжэ байха сагынь ерээ бэшэ гү? Эдир аяншалагшадай станцида анхаралаа хандуулжа, эриһыень үгэжэ, элдэб хэрэгсэлнүүдээр хангажа байгыт гэхэ дуран хүрэнэ.

С. БАТОМУНКУЕВ,
худөө бэшэгшэ.

ОЛИМПИАДЫН ГАЛ ЯЛАРБА

XVI Сагаан Олимпиадын гал баярай оршон байдалда февралиин 8-да Франциин Альбервиль хотодо нээгдэбэ. Урдахи Сагаан Олимпиадаһаа хойшо дурбэн жэл үнгэрөө. Энэ үе соо дэлхэйн олон арбаад оронуудай хэдэн мянган спортсменүүд энэ үйлэ хэрэгтэ эршэмтэйгээр бэлдэнэн байгаа. Тиин удаан хүлеэгдэһэн саг хүрэжэ ерэбэ.

Франциин Президент Франсуа Миттеран үбэлэй наадые нээгээ. Уласхоорондын олимпийскэ комитедэй президент Хуан Антонио Самаранч Олимпиин назданууде нээлгын баяр ёһолол дээрэ үгэ хэлэжэ, дэлхэйн олон оронуудай хүтэлбэрилэгшэдые, спортсменүүдые, спортдо дуратайшуулые, аяншалагшадые халуунаар амаршалаад, Сагаан Олимпиадада хабаздаха спортсменүүдтэ өхэ амжалта хүсэһэн байгаа.

Байгша ондо Европын чемпионка болоһон фигуристка Сурия Бонали олимпиецүүдэй зүгһөө шахаа тангаригаа үгэбэ. Тиихэдэ урдахи Сагаан Олимпиадануудта туйлай өхэ амжалтануудые туйлаһан, хадаһаа сакаар һолжорогшо Жан-Клод Килли оронойнгоо бүхы хүнүүдэй болон спортсменүүдэй зүгһөө сугларагшадые амаршалһан байха юм.

XVI үбэлэй Олимпиин наадануудай мүрысөөнүүд 10 гаран хото городуудта үнгэргэгдэхэ.

Дэлхэйн 60 гаран ороной 2 мянгаһаа дээшэ спортсменүүд Сагаан Олимпиадын медальнуудта хүртэхын түлөө мүрысэхэ байна. Энэ удаада эгээл олон ороной 7 мянга гаран журналистнууд эндэ сугларжа, шанга тэмсэлые харуулха. Эдэ бүхы мүрысөөнүүдые телевизорээр дэлхэйн бүхы шахуу оронуудай 2 миллиардһаа дээшэ хүнүүд Франциһаа дамжуулагдаһан репортажнуудые хараха.

БАСАГАДНАЙ УРАГШАТАЙ

Спорт — Спорт

Багшанарай институдай биологo-химическэ факультедэй студентнэр Елена Думнова, Лариса Николаева гэгшэд Чайковский, Ижевск хотонуудта биатлоноор һаяхан мүрысэхэдээ, һайн үрэ дүнгүүдые харуулба.

Эдэ хоёр басагадые Россин Федерациин габьяата тренер Владимир Петрович Буссвиков һоридог юм.

Манай ороной эрхим бэрхэ спортсменүүд Чайковский хотодо үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ хабаадаһан байна. Нютагаймнай басаган Елена 15 километрэй зайда үрилдахадаа, шангай гурбадахи һуури эзэлээ һэн. Гадна Думнова 3х7,5 километрэй эстафетэдэ хабаадахадаа, эрхим дүн харуулжа, түрүүшын һуурида гараба.

Валентина Шкурпало (Петрозаводск), Любовь Белякова (Магнитогорск) гэгшэд тус эстафетэдэ хабаадалсаһан байха юм.

Харин Ижевск хотодо үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ Лариса Николаева хабаадажа, 15 километрэй зайда үрилдахадаа, арбан хоёрдохи һуурида гараба.

Елена Думнова Дулдыданги бэшэ Гүрэнүүдэй Хамтаралай суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, Европын Кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөндэ хабаадахаяа Финлянди мордобо. Удаань тэрэ Германида үнгэргэгдэхэ мүрысөөндэ хабзадаха юм.

Һүүлээрнь хоёр басагаднай Россин суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, Канадада үнгэргэгдэхэ уласхоорондын нааданууда хабаалахаар хараалагданхай... Тус нааданууд февралиин 18-һаа 22 болотор үргэлжэлхэ.

* * *

Залуу биатлонист Улаан-Удын лесотехникумэй һурагша Дмитрий Тонкопрядченко һүүлэй үедэ баһал муу бэшэ дүнгүүдые харуулна.

Тэрэ Ижевскдэ 10 километрэй зайда урилдахадаа, табадахи һуури эзэлһэн байна. Харин 15 километрэй зайда мүрысэхэдөө, 6-дахи һуурида гараһан байха юм.

Тиин Дмитрий Дулдыданги бэшэ Гүрэнүүдэй Хамтаралай эдиршүүлэй суглуулагдамал командада кандидадаар абтаба.

Эдиршүүлэй дунда дэлхэйн турүу һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн март һара соо Канадада үнгэргэгдэхэ юм.

Нютагаймнай хүбүүд бэез үшөө һайнаар һоёо һаа, тиишэшье ошожо магадгүй. Тонкопрядченкые тренер В. М. Денисов һоридог.

Б. МИРОМАНОВ.

СПАРТАКИАДА ҮНГЭРГЭГДЭНЭ

Улаан-Удын шэлэй заводой худэлмэрилэгшэдэй дунда заншалта спартакиада эхилбэ. Энэ жэлдэ спартакиада спортын табан зүйлөөр үнгэргэгдэнэ. Тусхайлбал, волейболоор, мини-футболоор, шатараар, баскетболоор, столой теннисээр. Түрүүшын гурбан зүйлөөр мүрысөөнүүд дүүрэн гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

— Дээрэ нэрлэгдэһэн мүрысөөнүүдтэ заводоймнай 365 худэлмэришэн хабаадаа. Илангаяа шэл үйлэдбэрилдэг, заһабарилгын цехүүдэй, заводой управлениин конторын спортсменүүд һайн бэлэдхэлтэй байна, —гэжэ Буряадай спортын ветеран, шэлэй заводой спортын залай директор Ю. А. Коробов хөөрөө һэн.

Волейбол наадалгада 9 команда хабаадаһан байна. Эндэ хайрсагуудта шэл багсалдаг цехэй команда шалгараа. Заводой шэлэй цехэй спортсменүүд хоёрдохи һуурида гараһан байха юм.

Заводой худэлмэрилэгшэд хэр үгнаа хойшо футболдо дуратай гэжэ тоологдодог. Тиимэһээ энэшье удаа мини-футболой мүрысөөндэ аяар 12 команда хабаадажа, шанга тэмсэл болобо. Заводой управлениин конторын спортсменүүд арай шамай гэжэ нэгэдэхи һуурида гараа.

Шатарай хюлгэ дээрэ мүн лэ шанга тэмсэл болоһон байна. Эндэ баһал управлениинхид нэгэдэхи һуури эзэлбэ. Спартакиада үргэлжэлнөөр.

В. БУДАЕВ.

ТОБШОХОНООР

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЭ. Урилдаагаар СНГ-гэй болон Россин Федерациин түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн Кисловодск хотодо болобо. Буряадай ССР-эй суглуулагдамал команда эндэ Чувашай болон Башкирай хүнгэн атледүүдтэ гартажа, гурбадахи һуури эзэлээ. Энэнь яһала өхэ амжалта болоно. Хубиин тоосоогоор Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша Юрий Чижов залуушуулай дунда 12 километрэй зайда урилдахадаа, 38 минута 12 секунда саг харуулжа, мүнгэн медальяар шагнагдаа. Сергей Федотов энэ зайда табадахи һуури эзэлбэ. Анастасия Данчинова табан километрэй зайда эрхим зургаанай тоодо ороо. Тиигэжэ Юрий Чижов СНГ-гэй суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, мартын 21-дэ Нацинуудай мүрысөөндэ хабаадахаяа США-гай Бостон хото ошохо эрхэдэ хүртэбэ.

Манай корр.

БУРЯТИЯ мүнөөдэрэй номерто

«Буряадай ССР-эй Верховно Советэй долоодохи сессиин ябаса тухай мэдээсэл газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанай нээлтэ дээрэ барлагдаба.

«Уншагша дурадхана, бодомжолно, шүүмжэлнэ» гэһэн ниитэ гаршаг доро республикын ажахынууд болон промышленна предприятинуудта мүнөө ябуулагдажа байһан ажал тухай тобшоор хөөрэһэн мэдээсэлнүүдэй суглуулбари олоной һонорто үгтэбэ.

Засагай хубилалтын түрүүшын алхамууд. «Абарха арга олдохо гү?»—Зэдын аймагай Борьёогой совхозой директор Спасовтай Б. Цыбиковэй үчгэргэһэн интервью.

«Страховой медицинэ гэжэ юун бэ?»—В. Тармаевай статья.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 7.00—Үгтөө. 9.35—Мультфильмнүүд. 10.10—Олимпиин үбэлэй XVI наадан. Хоккей. США—Германи. 11.30 — Чемпионуудтай хамта. 11.45—«Как Хашим был большим»—үхибүүдтэ фильм. 12.50—Арадай аялга дуунууд. 13.00—Шэнэ һонин. 13.20—Воронежой газар. 14.10 — «Параллельные миры» дамжуулга. 14.55—Яажа амжалта туйлахаб. 15.10—Блокнот. 15.15 — Телемикст. 16.00—Ольга Воронец дуулаха. 16.20—«Во бору брусника» — уран һайханай фильм. 1-дэхи сери. «Незамужняя жена». 17.40—Мультфильм. 17.45—Реформо тухай. 18.35—Марина Капура дуулаха. 19.00—Шэнэ һонин. 19.20—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 20.00—Баримтата фильм. 20.30—Маргарита Суворова дуулаха. 20.55—«Дайте мне петь»—уран һайханай богони фильм. 21.45—«Амгаран нойрсогты, багашуулі». 22.00—Шэнэ һонин. 22.20—Олимпиин үбэлэй XVI наадан. Фигурна һолжоролго. 23.15—Баримтата фильм. 23.40—Концерт. 00.15—Белла Ахмадулина дуулаха. 00.40—Хүгжэм тухай. 01.20—Олимпиин үбэлэй XVI наадан.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00—Мэдээсэлнүүд. 9.20, 9.50—Немец хэлэн. 10.20—В. Соломиной зохёохы портрет. 11.20—Олимпиин дневник. 11.50—Сүлөө саг. 12.20—Олимпиин үбэлэй XVI наадан (13.15 хүрэтэр). 17.00—Олимпиин үбэлэй XVI наадан. Буряадай ТВ. 19.00—Мультфильмнүүд. 19.20—Байгал. Москва. 19.45—Политическэ партинуудай хүтэлбэрилэгшэд России ТВ. 20.40—«Азы карьеры» дамжуулга.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ:
ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж., НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э., ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ Б. Ц.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряадай ССР-эй Верховно Совет, Буряадай ССР-эй Министрнуудэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакциин ажалша коллектив.

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23. «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай—2-50-96, приемныи— 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08. 2-62-62 харюусалгата секретариин —2-50-52, секретариадай —2-66-76, таһагууд. соведуудэй худэлмэриин ба ниитын эмхинүүдэй — 2-34 05 (даагшань), 2 61-35, 2-56-23, 2 67 81; социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-69-58; соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай — 2-60-24 (даагшань), 2-57-63; олониитын худэлмэриин ба мэдээсэлэй — 2 54 93 (даагшань), 2 34 05, 2-67-81; оршуулгын — 2 60 91; коммерческэ—2-67-81; корректориуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй (выпускающинуудай) — 2-35-95, манай корреспондентнууд: Барһажанда —91-1 44. Закаменскда — 31-61, Агинскда — 3-45-94.
Буряадай ССР-эй Министрнуудэй Советэй хэблэлэй телефонууд: директор — 2-37-32, бухгалтери —2-33-77, вахта — 2-56-62.

Газетэ жэлдээ 260 дахин гараха.
Хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй.
Газетын индекс 50901. Тираж 7.500.
Хэблэлдэ тушаагдаһан саг; 22. 30

Буряадай ССР-эй Госкомиздадай республиканска типографида газетэ барлагдан хэблэгдэбэ.
Директорэйнь телефон 2-40-45.